

KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉRTESEÍTŐJE

Kolozsvár, VII. évfolyam (1997), 1–2. szám

Szerkesztette Pozsony Ferenc és Borbély Éva

TARTALOMJEGYZÉK

Pozsony Ferenc: Bevezető.....	4
Balogh Ferenc: A népi műemlékek művelődési hasznosításáról.....	7
Gazda Klára: A múzeumok és a muzeális gyűjtemények működési problémái.....	9
Balassa M. Iván: A tájházakról	14
S. Laczkovics Emőke: Szabadtéri kiállítóhelyek, tájházak a Dunántúlon.....	17
Koncz Pál: Restaurálási-konzerválási feladatok szabadtéri kiállításokon	26
Fazekas Lóránd: Tájházak, néprajzi gyűjtemények a Partiumban	31
Balácsi Dénes: A székelyszentléleki múzeumház (Tájház)	36
Erdélyi magyar tájházak	38

Kiadja: Asociația Etnografică „Krizsa János”, 3400 Cluj-Napoca, Str. Croitorilor nr. 15.
Megjelent Az Építés Fejlődéséért Alapítvány támogatásával, Budapest.

Bevezető

A Kriza János Néprajzi Társaság és a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság 1977. szeptember 12–14. között Zabolán (Háromszék) a Csipkés nevű táborban módszertani konferenciát szervezett a falusi tájházak, közgyűjtemények, a nép építészeti emlékek fejlesztési lehetőségeiről és a hasznosításának módozatairól. Kiadványuk a rendezvényen bemutatott előadások válogatott anyagát mutatja be.

Az értekezleten elsősorban néprajzi, múzeumi és műemlékvédő szakemberek vettek részt. A szervezők különösen olyan falusi tanárokat hívtak meg, akik tájházakat létesítettek, gondoznak vagy helyi közgyűjteményeket próbálnak a jövőben létrehozni.

Az ülészak keretében az erdélyi és a magyarországi szakemberek szakmai megmódszertani előadásokat tartottak, azokat pedig konkrét beszámolók követték. A résztvevők sürgették az erdélyi és a partiumi falusi tájházak és múzeumi gyűjtemények kataszterének összeállítását.

A legtöbb erdélyi falusi és iskolai gyűjtemény 1968 utáni években keletkezett értelmiségiek szorgalmazására. Ezek a kis gyűjtemények különböző helyiségekben, ingatlanokban voltak elhelyezve és éppen ezért nagyon különböző a jelenlegi jogtulajdoni helyzetük.

Nagyon sok gyűjteményt (pl. Gelence, Kovászna, Kézdiszentlélek, Zabola stb.) pedagógusok hozták létre, és elsősorban iskolák épületében helyezték el. Nagyrésztük anyagát az 1970-es évek végén a totalitárius rendszer művelődés- és oktatáspolitikája hatására szétlőtták, szétlopkodták, elajándékozták.

A második csoportba olyan gyűjtemények tartoznak, amelyeket nagyobb értelmiségi, közösségi összefogással alapítottak. Rendszerint a helyi tanácsok vették át a gyűjteményeket, művelődési házakban (pl. Csíkszentkirály, Máréfalva, Oklánd stb.) vagy éppen muzeális értékkel rendelkező parasztházakban (pl. Székelyszentlélek, Csíkszentdomokos, Homoródszentpál, Csernakeresztúr stb.) helyezték el. Ezek a gazdátlan tárgyi gyűjtemények ma nagyon lepusztult állapotban léteznek, rendszerint már senki sem tart igényt rájuk.

Az 1970-es évek elején olyan gyűjtemények is létrejöttek, amelyek szélesebb társadalmi összefogással, rendszerint ajándékozással születtek meg, s utána az állami múzeum hálózat kereteibe tagolódtak be. Tárgyi anyagukat pontosan leltárba vették, számon tartják, azt csak minimális mértékben restaurálták, de megőrizték és fizetett teremőrök mutatják be az érdeklődőknek. Ilyen látogatható, folyamatosan gyarapodó gyűjtemények működnek pl. Csernátóban, Baróton, Torockón, Bogdándon, Kiskászonban stb.

A falusi gyűjtemények negyedik csoportját olyan múzeumok alkotják, amelyek egy értelmiségi család kezdeményezésére ajándékozással vagy vásárlással jöttek létre: pl. Gyimesbükk, Bélafalva, Torockó, Vargyas, Zabola, Várfalva. Tárgyi készletük magántulajdonban van, napjainkban is megtekinthető. De ezek esetében ma is fennáll

Tájház Zabolán (Kovásszna megye)

annak a veszélye, hogy az alapítók halála után az örökösök eladják vagy elkótyavetyélik a gyűjteményeket (pl. Várfalva).

A konferencia résztvevői a következő szempontok érvényesítését tartották fontosnak:

1. Sürgősen el kell készíteni a már meglévő erdélyi és partiumi falusi néprajzi és múzeumi gyűjtemények kataszterét, pontos felmérését (alapítási éve, kezdeményezője, gondozója, tulajdonosa, tárgyi készletének csoportjai és állapota stb.).

2. Jelentős feladatnak ígérkezik a gyűjtemények tulajdonjogának pontos tisztázása, azután az abból következő feladatok összeállítása, körvonalazása. A konferencia résztvevői a helyi lehetőségek függvényében több működő változatot is el tudnak képzelni:

- a.) A gyűjteményeket állami tulajdonba sorolják, felügyeletüket szakemberek látják el. Ezt különösen a homogén területeken (pl. Székelyföldön vagy Partiumban) lehet elképzelni.
- b.) A falusi múzeumok tanácsi tulajdonban maradnak, gondozásukért a helyi közösséget, alapítványok, egyesületek, egyházak, iskolák felelnek különösen szórványközségekben.
- c.) Más tárgyi gyűjtemények magántulajdonban maradnak, de társadalmi kontroll, nyilvántartás és támogatás mellett működnek, hogy megsemmisülésüket meg lehessen akadályozni. Sok helyen talán csak ez a forma jelenti folyamatos működésük zálogát.

3. Harmadsorban a következő szakmai feladatok elvégzése sürgető:

- a.) Az állami, megyei intézményekben (pl. Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Udvarhely, Székelykeresztúr, Gyergyószentmiklós), dolgozó szakemberek vidéki vagy kolozsvári néprajzosok és műemlékvédőkkel közösen elkészítik a tárgyak pontos leírását. Ezeket az összeírásokat több példányban is el kell készíteni, hogy a gyűjtemények gondozóitól később számon lehessen kérni meglétüket.
- b.) Nagyobb összetett feladatnak ígérkezik az összegyűjtött tárgyak szakszerű védelme, restaurálása.
- c.) Fontos feladat a gyűjtemények szakszerű elrendezése, kiállításainak megszervezése, zsfaltságának megszüntetése.
- d.) Az 1989 után megélénkült és fellendült faluturizmus, testvértelepülési kapcsolatok hatására a működtetésük is összetett feladattá vált. Napjainkban már nem tarthatunk fenn zárt gyűjteményeket, különösen azokat kell támogatni, amelyek (pl. szórványban) összetett funkciójú művelődési centrumokként funkcionálnak.
- e.) Fontos feladatnak ígérkezik az is, hogy e helyi gyűjteményeket szakszerűen restaurált műemlékértékű kúriákban vagy táji jellegű parasztházakban helyezték el. Ezáltal a szakszerű műemlékvédelem, a sajátos, lokális falusi építészeti értékek rehabilitálását és a közművelődés szerves összekapcsolását lehet és kell modellszerűen megvalósítani.
- f.) A falusi gyűjtemények gondozóinak a jövőben jól előkészített, szakmai és módszertani szemináriumot kell megszerveznünk, egy működőképes, pozitív modellt jelentő (pl. Csernáton) intézményben.

Kolozsvár, 1998. május 20.

Pozsony Ferenc

A népi műemlékek művelődési hasznosításáról

A népi műemlékek egyik fontos és lehetséges hasznosítási lehetősége a tájház vagy tájmúzeum funkció betöltése. Közösségi kérdés, hogy a létező helyi néprajzi gyűjtemények tárolása és bemutatása milyen értékű épületben és milyen néprajzi felkészültségi háttérrel valósul meg.

A tanácskozás megtervezésekor a létező erdélyi magyar tájházak, tájmúzeumok és helyi gyűjtemények alapítóira, kezelőire és hasznosítóira gondoltunk, akik termékeny tapasztalatcseréje a szakmaiság növeléséhez vezet. Köztudott, hogy a néprajzi gyűjtemények létrehozásakor, milyen nagy szerepe volt az egyéni kezdeményezésnek, ami csak ritkán társulhatott a felsőfokú speciális képzettséggel.

Feltáratlan tájházhálózattal rendelkezünk, amit magasabb szakmai szinten, nyilvántartott és együttműködő hálózatban, vagyis rendszerben kívánunk hasznosítani. Megérett a gondolat és lehetőség csirája, hogy identitásunk megőrzéséért dolgozva a templomok és iskolák mellett a múzeumokra nagyobb figyelmet szenteljünk. A létező gyűjtemények nyilvántartásba vételéből tűnik majd ki, hogy milyen fehér foltok vannak, hogy milyen ismert néprajzi tájegységek nem rendelkeznek gyűjteményekkel.

Műemlékvédelmi fogalmak és meghatározások szerint, a romániai értelmezéssel és törvénykezéssel összhangban érdemes tisztázni, hogy a népi építészet értékeiből műemlékké nyilváníthatók az igen régi, az újabb, de modellértékű épületek és azok, amelyek építészeti értékét sokszorozza a kivételes funkció. Ilyen értéknövekedésről és műemlékké nyilvánítási lehetőségéről van szó a múzeumi rendeltetést betöltő épületek esetében. Ideális eset, amikor a legszebb és legértékesebb népi építészeti alkotásban kap helyet egy gyűjtemény, de műemlékké nyilvánítható kevésbé értékes népi építészeti emlék is, ha kivételes funkciót tölt be. Közérdek, hogy a gyűjtemények megfelelő épületekbe kerüljenek és azokat műemlékké nyilvánítsák. A tanácskozás egyik célja, felfedezni azon eseteket, ahol mindez könnyen lehetséges.

Hasznosítási kérdés, hogy a rendelkezésre álló műemlék vagy bármilyen épület tájházi vagy tájmúzeumi felhasználáskor mennyire tud élővé válni, és milyen programokkal tudja gazdaggá tenni a hétköznapokat, hogy a hagyományőrzést ténylegesen gyakorolja. Ezirányú megvalósulás a csernakeresztúri tájmúzeum, amely a század elején épült telepes házban gyűjtötte egybe és mutatja be a népeletet dokumentáló tárgyakat, de a közösségi tevékenységet is befogadó helyiséget tart fenn.

A tájmúzeum és a hagyományőrző közösségi hely egybefonódása megfontolandó reális lehetőség, és mai szükséglet is, mert a kizárólagos múzeumi funkció igen kis-mértékű felhasználást jelent. A nagy falumúzeumok is állandóan keresik az érdekes rendezvények szervezését, de azok az idegenforgalomra alapozzák a tevékenységet, míg mi, a helybéliek, elsődleges szolgálatát látjuk most elérhetőbbnek és hasznosabbnak.

Tájház vagy tájmúzeum ?

Valószínű, hogy az erdélyi magyarság vidéki néprajzi gyűjteményei a tájmúzeum meghatározásának felelnek meg leginkább, és csak ritkán a tájház fogalmának.

A tájház feladata, hogy az épület korának megfelelő hiteles berendezéssel és nem annál többel jelentkezzen. Az összegyűjtött tárgyak bemutatott sokasága viszont, a legtöbb esetben, nem egy épület hiteles berendezését jelentik, hanem a legszebb darabok muzeális bemutatását, s így tájmúzeumok.

Az önkormányzatok lehetséges szerepe kiemelendő, mert a helyi autonómia megvalósulásának folyamatában, a reális helyi igény kifejeződése alapján konkrét segítséget nyújthat a fenntartásban, ami nagyobb esély, mint ami a megyei múzeumi hálózaton vagy az alapítványokon keresztül megvalósítható. A kialakult vállalkozói réteg egyidejű megkeresése is szükséges (esetleg az idegenforgalmi érdek alapján), mert a tájmúzeumok és a hasonló intézmények csak támogatással létezhetnek.

A tájmúzeum alapításának kérdésköre a megyei tanácsok hatáskörébe tartozik, a helyi tanácsok javaslata, és a kultúrminisztérium hozzájárulása alapján. A készülő műtárgyvédelmi törvény nem foglalkozik a múzeumalapítás kérdésével, és így az önkormányzatok szerepe megmarad és fokozható úgy a múzeumügyben, mint a műemlékvédelemben.

Az új törvénykezés alapján, amely elválasztja az ingatlanokat (műemlékek) az ingóságoktól (műtárgyak), remélhetőleg nagyobb teret nyer majd a pályázati rendszer, amely esélyt kellene hogy biztosítson az egyéneknek és az egyesületeknek, az elismertség és az értékes program alapján. Az állami intézményeket is versenyhelyzetbe kellene állítani a jobb minőség érdekében, annak ellenére, hogy a legjobb felkészültséggel rendelkeznek. Bizonyos fokú megyeközi versengés is elképzelhető, mert az a normatív rendszer, amely nem az értékre, hanem csak a létezésre és az előző évek szokására alapoz, más országokban is a lebontás útján van, s reméljük előtérbe kerül nálunk is. Mindez csak akkor valósulhat meg, ha a minőségi döntés feladata kikerül a minisztérium kezéből, amely megmarad adminisztrátornak, nyilvántartónak és előterjesztőnek, valamint a döntéshozó szakmai testületek szervezőjének.

Az elismerések mai szerepe azért fontos, mert az erdélyi magyar múzeumalapítási tevékenység régi keletű, ugyanis lényegében folyamatos tevékenység volt már a múlt század közepétől, mégsem nyert méltó dicséretet az utolsó ötven évben. Kezdeményező tevékeny egyéniségeink közül néhányan EMKE-díjat (Bányai János Díj) nyertek a múzeumteremtő és műemlékmentő munka elismeréseként, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság javaslatára. Itt említjük meg a díjazott Haszman Pált és Józsefet (az alsócsernátoni Tájmúzeumért tett munkájuk elismerése 1992-ben történt), Sebők Mihályt (a koltói Teleki kastély megmentéséhez és a Petőfi Múzeum létrehozásához való döntő hozzájárulásért 1993-ban kapott díjat), Balácsi Dénest (a székelyszentléleki tájmúzeum létrehozásáért 1995-ben nyert elismerő díjat), Molnár Istvánt (a székelykeresztúri városi múzeum megteremtéséért 1996-ban nyert, ugyancsak EMKE, díjat), valamint Horváth Józsefet (maradandó műemlékfotók készítéséért 1994-ben nyert elismerést).

Ezen konferencia a bevezető elismerések után, a folytonosság jegyében, de az új lehetőségek útjának megkeresésével kíván továbblépni, felmérve a szakmai adottságokat és gondokat.

Balogh Ferenc

A múzeumok és a muzeális gyűjtemények működési problémái

A kérdéshez (egykori) muzeológusként és nem magángyűjtőként szólok hozzá, a múzeumi etika szellemében ugyanis egyazon személy csak egyik vagy másik lehet: muzeológus saját gyűjteményt nem hozhat létre. Ahhoz, hogy hitelessé váljak mindaz, amit mondani szeretnék, párhuzamosan kell tárgyalnom a „nagyobb”, „hivatásos”, „állami” költségvetésből működő romániai múzeumokban és a kis muzeális gyűjteményekben felmerülő működési problémákat. Erkölcsi alapot ehhez az nyújt, hogy a bírálat a saját korábbi tevékenységemet is érinti.

Már itt hangsúlyozni szeretném, hogy a gyűjtemények nagyságrendjére, illetve szervezeti kereteire vonatkozó megkülönböztetés kizárólag terminológiai jellegű és nem hordoz értékminősítést. Mindkét gyűjteménytípussal lehet ugyanis jól vagy rosszul sáfárkodni.

1. A két gyűjteménytípus megkülönböztető sajátosságai:

Hivatásos múzeumok

Nagyságrendi tényezők:

- „nagy”

(több ezer, több tízezer tárgy)

Szervezési – dotációs tényezők:

- állami, közületi gondozás
- épület megléte
- gyakran bútortartalom megléte, elégtelensége
- költségvetés megléte, de elégtelensége
- személyzet megléte
- személyzetét fizetik

Muzeális gyűjtemények

- „kicsi”

(több száz, legfeljebb egy-kétezer tárgy)

- magánszemélyi gondozás – falusi, iskolai gondozás¹
- épület hiánya, elégtelensége, esetleg egy tájház
- bútortartalom hiánya vagy minimális volta
- költségvetés hiánya
- csak a létrehozója gondozza
- gondozóját nem fizetik

¹A községeknek általában nincs pénzük a muzeális gyűjtemény múzeummá fejlesztésére.

Gyűjtőterület, profil, funkció:

- szélesebb
- komplex tevékenységet kell végeznie
- szűkebb
- nem előírt feladata a komplex tevékenység

A működési mechanizmusok rejtett tényezői:

A nagyságrendi és szervezési tényezőkből máris több minden következik: a „nagy múzeumok” önsúlyuknál fogva eldöcögnek: de mert dotációjuk elégtelen, meglehetősen tökéletlen módon. Romániában az egyébként alacsony fizetésű múzeumi személyzet túlnyomórészt kontraszelektált: évtizedeken át jórészt intézményen kívüli szempontok szerint (pl. az állam- és pártapparátus képviselőivel való rokonsága vagy jó kapcsolatai révén) vált múzeumi alkalmazottá valaki. 1980 – 1989 közt pedig az alkalmazásnál elvileg kizáró okká vált a hozzáértés vagy bár az elkötelezettség. Ma pedig az alacsony fizetés riasztja el a szakképzetteket a múzeumi munkától. Ebből, de a korábbi romániai oktatási struktúrából következően is a személyzet – végül is különböző szintű – szakképzettségét többnyire menetközben szerezte meg, részben önképzéssel. Gyakori eset, hogy a múzeumi alkalmazott nem érez semmiféle elkötelezettséget az intézmény iránt. (Persze, lehet, hogy ilyesmit számon kérni „nem posztmodern”. Napjaink polgári értékrendje nem kedveli az áldozatvállalókat, még akkor sem, ha azok szakképzettek.) Ebből kifolyólag gyakori, hogy nincs kollektív erőfeszítés a múzeumokban, márpedig a komplex elvárásoknak csak ennek révén lehetne megfelelni. A muzeológusi munkakör eleve túl szétágazó és ugyanakkor „rövid takaró” módjára működik. Minden funkciót mindenkinek gyakorolnia kell, és ebből következően eleve nem mehet minden azonos sikerrel. A muzeológus konzervál is, anyagot is szerez be, tárlatvezető is, szimpóziumot is szervez, tudományos munkát is végez, stb. És végül mégis belebukik a vállalkozásaiba (már feltéve, ha vannak ilyenek), mert nem győzi energiáival. Vagy pedig hajlamainak megfelelően valamilyen munkát kiválóan elvégez, a többit viszont elhagyja. A társadalom aszerint értékeli, hogy mennyire látványos az, amit csinált, de senkit sem érdekel, hogy mennyiben szenvednek kárt a gyűjtemények. De gyakori, hogy a múzeumi dolgozónak nincsenek ambíciói, csak annyit dolgozik, amennyit a főnöke kicsikar tőle. A múzeum működése tehát részben az igazgatás tükröképe. Am gyakran a legjobb igazgató biciskája is beletörik a megoldhatatlannak látszó problémák tömkelegébe.

A kis gyűjtemények helyzete igen változó: az odaadás hiánya a magángyűjteményeknél nem róható fel, ellenkezőleg, ezek éppen azért léteznek. Már más a helyzet az egyéni buzgalomból létrehozott, de gazdáját vesztett falusi közgyűjteményekkel, melyek gyakorta ebek harmincájára jutnak. A gondozó szakképzése egyáltalán nem intézményesített, tehát esetenként lehet kiváló is, azonban általában alatta marad a hivatásos múzeumi szakemberekének. A dotáció teljes hiánya eleve lehetetlenné teszi a komplex tevékenységet, melyet emiatt el sem várnak a muzeális gyűjteményektől.

2. A múzeumi funkciók teljesítésének mikéntje a gyűjtemények két típusánál.

Az ICOM meghatározása szerint a múzeum olyan intézmény, mely összegyűjti, megőrzi, tudományosan feldolgozza és a közönség számára hozzáférhetővé teszi a hatáskörébe tartozó kulturális vagy természeti tárgyakat. E kritériumrendszert a nagyobb apparátussal: viszonylag komplex gyűjteményekkel, felszereltséggel és személyzettel rendelkező állami múzeumok is csak részlegesen teljesítik. Az okok szerte-

ágazók, de hivatkozni lehet az elégtelen infrastruktúrára, a múzeumi személyzet heterogenitására, az erőfeszítések hiányára vagy összehangolatlanságára. Az alábbiakban ezt fogom részletezni.

A gyűjtemény-létrehozó funkció jelen van mind a „nagy”, mind a „kis” gyűjtemények esetén, tehát szervezeti kerettől független. A gyűjtemény megléte alapvető kritériuma a múzeumi létesítményféléeknek. Azonban a társadalom általában csak a lenni vagy nem lenni kérdést teszi fel, a nem kevésbé fontos minőség kérdéséről rendszerint megfeledkezik. Pedig legalább ugyanennyire lényeges azon eltűnődni: vajon a gyűjtő hogyan szelektált? Hogyan gazdálkodott a kevéske pénzzel és raktárai szűkös férőhelyével? Valóban a szakszerűség szempontjai érvényesültek-e, amikor a gyűjtőterületén talált tárgyak közül választott? Mennyire tervszerű és mennyire véletlen a munkája eredménye? Mennyire állíthatja magáról, hogy kihasználta a lehetőségeket? Össze tudta-e egyeztetni a múzeum érdekeit a jó emberséggel? E kérdések érték- és kompetenciamérők. Tulajdonképpen feltehető a kis gyűjtemények létrehozói számára is, s a mérleg karja a magángyűjtő javára is billenhet. De míg a muzeológust erkölcsileg kötelezi a státusza, a magángyűjtemény pénztelen létrehozója csak önmagának tartozik a válasszal, az iskolai és falusi közgyűjteményeknél az eredmény jórészt esetleges, a terep gazdagságának és az adományozók nagylelkűségének a függvénye.

Részben a gyűjtés, részben a feldolgozás kérdését érinti a terepdokumentáció. A gyűjtött anyag dokumentumértékét nagymértékben csökkenti a hiányos leletdokumentáció. Köztudott, hogy nagy múzeumok is hiányosan vagy tökéletlenül dokumentált tárgyak ezreit hordták össze, elmulasztva a leletkörülmények gondos leírását, s a tárgyak megszólaltatása ma már igen nehéz. A kulturális környezet megváltozásával egyszer s mindenkorra elszalasztottuk tárgyaink életének a regisztrálását. Pl. a múlt században még tudhatták, hol készültek az ezerszámra múzeumokba hordott bokályok. Ma már csak műhelyásatások vagy rendkívüli leletek hozhatnak biztos válaszokat. A leletdokumentáció megléte vagy hiánya és mélysége tehát tükrözi a muzeológusi munkának. (Ez a tükör nem mutat túl pozitív képet a muzeológusokról.) A magángyűjtők esetenként lehetnek érdeklődőbbek, érzékenyebbek a problémák iránt. Általában azonban, mivel viszonylag kicsi a gyűjteményük, bíznak saját emlékezetükben. Ez azonban véges és előbb-utóbb cserbenhagyja őket. Tehát, bár nem kényszerítheti senki a magángyűjtőt, fontos magában tudatosítania, hogy gyűjteménye csak úgy nyeri el értékét, ha elkészíti a dokumentációját.

A tárgy dokumentációja annak személylapjaként, anyakönyvi kivonataként funkcionál. A muzeológusok hivatalból kénytelenek beletárolni a tárgyaikat, legfeljebb rosszul, hiányosan teszik. A magán- és iskolai, falusi közgyűjtemények tárgyai ritkán kapnak azonosító számot, így tudományos értékük veszendőbe megy és még fizikai létüket is fenyegeti a megsemmisülés veszélye. A magángyűjtőtől a tárgy megőrzését nemigen lehet számon kérni, lévén az a magántulajdona – kivéve, ha rendkívüli műértékről van szó, ami bejelentési- és műtárgyvédelmi kötelezettség alá esik. A falusi/iskolai közgyűjtemények esetében azonban már jogszerű felróni a tárgyak hűtlen kezelését (elajándékozását, gondatlanságból eredő megsemmisülését), mivel a közgyűjtemény egyszerismind közösségi tulajdon. Ha semmi jogi dokumentum nem köti a gondozó kezét, elkótyavetyélheti annak értékeit. A leltár egyszerismind jogi dokumentum is. Ezért a gondozónak nem érdeke a leltározás, a közösségnek annál inkább. A magángyűjtőnek tehát elkötelezettsége, a közgyűjtemény gondozójának pedig (ezenfelül) a közössége iránti felelősség- és hűségérzete bizonyítékként kell beletárolnia, dokumentálnia az általa kezelt gyűjteményt.

A múzeumok súlyos gondja a tárgyak megőrzése: egyfelől a helyszűke, másfelől az egészségtelen raktározási körülmények, kezdve az elégtelen és elavult polcrendszerektől és folytatva a meg nem felelő mikroklimatikai feltételekkel (nedvesség, hőmérséklet-ingadozás, szű-, moly- és gombafertőzések) állítják néha megoldhatatlannak tűnő feladatok elé a gyűjtemény őrét. Kevés a ráfordítható pénz, vegyszer (e tekintetben nagyon jól fogott a forradalom után a magyarországiak átmeneti segítségnyújtása)² és installáció, kevés a szakképzett konzervátor-restaurátor és ha van is – újabban – nem biztos, hogy hajlandó az áldozatvállalásra. A múzeum ugyanis csak éhbért biztosít. Ha az államilag dotált múzeumoknak ilyen gondjaik vannak, mit szólhatnak a teljesen pénztelen magángyűjtők és kisgyűjtemények létrehozói. Ha nem haladja meg erejüket, óvják, gondozzák gyűjteményüket, azonban, ha az nagyobb méretű, nem győzik... Az eredmény: a megőrzésre szánt javak tönkremennek.

A múzeum következő funkciója anyaga tudományos feldolgozása. Ez, mint tudjuk, elég sok alázatot kíván, hiszen első lépéseként el kell készíteni a tárgyak leíró kartonját. Múzeumaink anyaga távol áll a felkartonozástól. De a munka megkezdődött, és folyamatban van. A számítógépek remélhetőleg segítenek majd a különböző szempontok szerinti visszakeresésben. De az adatbevitel akkor sem kerülhető el. Ez az alapfeltétele, hogy bekerüljön a tudományos élet vérkeringésébe. Kérdés: mennyire várható ez el a magángyűjtőktől, illetve a falusi gyűjtemények önkéntes kezelőitől, és mennyire tudják az utóbbiak azt szakszerűen elvégezni. Ha pedig nem, mi a teendő?

A tudományos kutatást még a nagy múzeumok esetében is féltékenység, rosszhiszeműség nehezíti meg. A muzeológusok féltékenyen ülnek az anyagon, nem engednek mást a közelébe. Egyfelől azért nem, mert szegénylik saját munkájuk gyarló voltát. De azért sem örülnek a mások érdeklődésének, mert őszintén remélik, hogy ők fogják feldolgozni. Nem számolnak energiáik végeességével, s a kishitűen elzárt anyag végül feldolgozatlanul marad. Még arra is van példa, hogy az igazgató órkodik féltékenyen a tárgyakon, és akadályozza meg a beosztottjai általi feldolgozásukat. Csak a már munkába vett anyag rövid határidejű zárolása indokolt, bár ugyanazon tárgy(csoport) értékelésében is merülhetnek fel különböző szempontok, s mindenki munkája hasznos lehet. Ma már nem tartható a romániai magyar néprajzkutatás körében élő régebbi hibás elképzelés, miszerint „olyan kevesen vagyunk, hogy osszuk meg magunk között a munkát, ne egymás nyomában járjunk”. Viszont a kérdés a méltányosság elve alapján kezelendő. A gyűjtő és a gyűjteménykezelő, a tárgy kartonozója belefektetett munkájáért legalább említést érdemel, ha az anyag publikálásra kerül. A gyűjteménynek a kutatók előli elzárása ellentétes az ICOM múzeumi funkciókról alkotott elveivel. A magángyűjtemények létrehozóinak e kérdésben a józan belátásukra lehet apellálni: mi volt a céljuk a gyűjtemény létrehozásával? Fontosnak tart-

² Ekkor, jórészt két buzgó magyarországi néprajzkutató (Deáky Zita, Csoma Zsigmond) közbenjárása révén a múzeumok jelentős anyagi támogatásban részesültek (vegyszerek és mosószerek, szakkönyvajándékok). Hasonlóképp nagy lehetőségeket nyitottak az itteniek számára a testvérmúzeum-kapcsolatok. A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum nyújtott testvérkezet, ebben az itt jelenlevő Laczkovits Emőke bábáskodott, a Csernátomi Múzeumnak a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, stb. Itt a helye, hogy megköszönjük kollégáinknak önzetlen segítségüket.

ják-e a tudományosság érdekét képviselni? A falusi közgyűjtemények esetében pedig az elzárkózásnak meg éppen nincs helye.

A muzeológus tudományos munkájának egyik gyümölcse a kiállítás. Ez a jelennek szóló műfaj érdemes a megőrkítésre. A romániai magyar muzeológusok azonban nem kedvelik a kiállítási forgatókönyv írását. A magángyűjteményeknek és falusi gyűjteményeknek gyakran a kiállítás a létformája, raktárunk nincs is. A tudományos feldolgozás és publikáció egyaránt álma a muzeológusnak és az igényes magángyűjtőnek. A muzeológusnak azonban általában több lehetősége van rá.

Az anyag közönség számára való hasznosításának sokféle módja van. A közművelődési tevékenységre kitűnő példák vannak Háromszéken. Országszerte nevezetes a Haszmannok munkája, a Baó expedíció, stb. A magángyűjtőknek ritkán van lehetőségük a nevelőmunkára: ám szakembernek, nagyközönségnek egyaránt jó szolgálatot tehetnek a gyűjteményi anyaguk, gyűjtési tapasztalataik publikálásával.

Szólnunk kell még a romániai magyar (néprajzi) muzeológia speciális helyzetéről. Az erdélyi múzeumokban, leszámítva a Székelyföldet, nincs magyar muzeológus. Ennek az oka román részről a nemzeti elfogultság, magyar részről pedig a tunyaság: a magyarság még nem emelte fel a szavát érte. Hiába vannak immár szakképzett embereink, nem tudunk még a saját gyűjteményeinket sem gondozni, annak anyagához hozzáférni.

Múzeumaink tehát ma a rövid és vékony takaró módjára működnek. Ennek okait már említettük: rossz anyagi-pénzügyi ellátottság, kontrasztelekció a személyzet kiválasztásában, a szakképzettség korlátai, jóra való restség, egyoldalú elvárások, a társadalmi elismerés hiánya, a kollektív erőfeszítés hiánya. Véleményem szerint ha az objektív okokon nehéz is változtatni, a szubjektív tényezők fokozatosan javíthatók, mégpedig elsősorban a jó káderpolitikával: a kiöregedő gárdát fokozatosan fel lehet cserélni ügyesre mutató, s ennél fogva áldozatvállalásra is kész fiatal szakemberekre. Ez talán hamarosan garantálná az egyes részfeladatok kielégítő ellátását és az össz-munkát is. Talán a szükséges anyagi fedezet is megszerezhető volna idővel.

A muzeális gyűjtemények működésében pedig – legalábbis egyelőre – két dologra kellene hangsúlyt fektetni: a bennük őrzött anyag dokumentációjának elkészítésére és az állaguk megővására.³ Általában is fontos lenne a gyűjtemények anyagának a katalógusszerű közzététele. Mindehhez társadalmi összefogásra és anyagi erőforrásokra van szükség, s annak a tudatosítására, hogy a valóban fontos nevelési funkciónak is alapjául szolgál a gyűjteményi állagmegőrző és dokumentáló munka. Úgy gondolom, mai tanácskozásunkon ennek a társadalmi összefogásnak a módszereit kellene feldelelnünk, meghatározni. A magam részéről a Babeş-Bolyai Tudományegyetem muzeológiát tanuló mindenkori csoportjának a segítségét tudom felajánlani, amennyiben lesz, aki a kiszállási költségeket felvállalja.

Gazda Klára

³ E szempontok már a Deáky Zita és Csoma Zsigmond kezdeményezte akció során felmerültek. Az ő elképzelésük volt a gyűjtemények kataszterének elkészítése is.

A tájházakról

A magyar muzeológiai szakirodalom állandó nehézsége a falumúzeumok, tájházak, helytörténeti gyűjtemények stb. közötti különbségtétel. A szabadtéri néprajzi múzeumok felől egyértelmű a helyzet, általánosan elfogadott, hogy tájháznak a népi építéssel szempontjából jelentős, esetleg műemléknek minősített épületekben berendezett hagyományos lakás- esetleg műhelybelsőket bemutató múzeumokat nevezzük.

A problémát az okozza, hogy ezt a megnevezést nemcsak a meghatározásunknak többé-kevésbé megfelelő intézmények használják, hanem gyakran helyben megőrzött, de nem múzeumnak berendezett népi műemlékek is ezt kapják, s a valódi tájházak pedig falumúzeum, helytörténeti gyűjtemény néven szerepelnek. Sokszor megyénként eltérő a gyakorlat, Heves megyében, ahol valóságos tájház-láncolatot hoztak létre, Kakas-ház – Átány, Kapás-ház – Abasár, Zsellér-ház – Nagyréde, Gazda-ház – Noszvaj stb. a nevük, ugyanakkor Veszprém és Vas megyében mindegyikük Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Míg az előbbieket magát a múzeum „műfaját” nem adják meg, és csak a kellően informáltak tudják, hogy itt valójában tájházakról van szó, az utóbbiak egy másik múzeumfajta, az áttelepített épületekből álló, többnyire nagyobb, egy-egy néprajzi tájat, megyét, esetleg országot bemutató intézmény megnevezését viselik.

A gyakorlat nem mindig igazodik a meghatározáshoz, így előfordul, hogy az épületnek csak egy részében van az egykori hagyományos életet, használatot rekonstruáló enteriőr, e mellett hagyományos, a szakzsargon által „vitrines”-nek nevezett kiállítás mutatja be a település történetét, valamely jeles személyiségét, eseményét. Az ilyen esetekben a múzeum általános jellege a döntő, bár nem könnyű a helyzet olyan esetben, mint amilyen például Tiszacsécsén a Móricz-ház. Ez ugyanis egy helyreállított hagyományos parasztház – az író nem ebben született –, melynek egyik szobájában egy kis emlékkiállítás idézi fel Móricz Zsigmond emlékét, a másikkban egy hagyományos csécei szobabelsőt tekinthet meg a látogató.

De nem is ez a tájházak legnagyobb problémája, ezek már a létesítéskor, tulajdonképpen a tervezés megindulásakor jelentkeznek. A múzeumok közül azok a kisgyűjtemények, melyek közé ezek is tartoznak, természetesen szoros kapcsolatban vannak azokkal a kis közösségekkel, melyek létrehozta őket. Nagyon gyakori, hogy egy-egy elkötelezett, jobbára pedagógus, esetleg más foglalkozású lokálpatrióta harcolja ki a tájház épületének megszerzését, megmentését és végül, berendezését. Az ilyen „egyszemélyes” intézmények kiválóan működnek mindaddig, míg az a bizonyos személy gondját tudja viselni, megvívja napi harcait az épület fenntartásáért, a szükséges javításokért, a nagy gonddal és nem kevés áldozattal létrehozott berendezés megővéseért. De abban a pillanatban, ahogy ez a személy valamilyen okból nem tudja áldozatos tevékenységét folytatni, az ilyen tájházak a legnagyobb bajban vannak, fizikai és erkölcsi romlásuk megindul.

A tájházak létesítésénél a másik nehézség az igény és lehetőség között szokott felmerülni a magyarországi muzeológia gyakorlatában. Ez különösen szembeötlő volt a

népi műemlékvédelem „nagy korszakában”. Az 1970-es években létezett egy támogatói rendszer a népi építészeti emlékeinek megmentésére. Ennek az volt a lényege, hogy biztosították az ilyen épületek közösségi tulajdonba vételének, vagy helyreállításának fedezetét. Tekintettel arra, hogy a helyi önkormányzati szervek az előbbi inkább meg tudták oldani saját hatáskörben, inkább az utóbbira, az építésre fordították a támogatást. Így azonban fennállt annak a lehetősége, hogy egy nem kellő alapossággal kiválasztott épület helyreállítására kényszerült az egész akciót lebonyolító műemlékvédelmi szervezet. Mivel nem valamiféle országos, vagy legalábbis nagyobb régiót felölelő áttekintés alapján választódtak ki az épületek, nagy aránytalanságok alakultak ki, egész megyék szinte teljesen „tájház-mentesnek”, mások viszont túlréprezentáltak.

A tájház épülete a legritkább esetben van olyan állapotban, hogy azonnal, mondjuk egy meszelés után birtokba vehető és berendezhető. A helyreállítás számos buktatót rejt, az is baj, ha csak egy néprajzos muzeológus vezeti a kőműves kezét, de az is, ha az építész úgy tervez, hogy nem konzultál az épület történetét ismerő szakemberrel, esetleg a későbbi felhasználóval, a berendezés készítőjével. Számos esetben előfordult már, hogy az épület történetének ismeretében vissza lehetett volna állítani olyan épületrészeket, melyek nagymértékben emelték volna a tájház értékét. Különösen fontos a kétféle képzettségű specialista együttműködése a hagyományos tüzelőberendezések rekonstruálásánál, ezek ugyanis a lehető legritkábban érték meg az épület tájházzá válását, ugyanakkor nélkülük nagyon nehéz egy hiteles belső berendezést kialakítani.

Berendezés kérdésköréből nem is a hitelesség, az adott vidék egykori életformájának rekonstrukcióját kell elsősorban kiemelni, hanem magának a tárgyi anyagnak a fizikai megőrzését. Nemcsak az a veszély áll fent, hogy a gyűjtemény a nem kellő odafigyelés következtében „elfogy”, vagy az üzemelés során természetesen átrendeződik, tárgyanagya kicserelődik, hanem az is, hogy a megfelelő kezelés, restaurálás elmulasztása miatt fizikailag megsemmisül. Gyakori, hogy a múzeum létrehozása során nem gondolnak arra, hogy az összegyűjtött tárgyakat konzerválni, restaurálni kellene, s ennek következtében a fatárgyak lassan annyira elszuvasodnak, hogy akár magát az épületet, annak farészeit is veszélyeztetik, nem beszélve az egyéb kártevők, gombák stb. elszaporodásáról. A textilekre legalább annyi veszély leselkedik, a nem kezelt vastárgyak korrodálódnak, és mire észre vesszük az egész tájházban eluralkodott az enyészet.

Mindeddig szándékosan kerültem a konkrét épületekre, tájházakra hivatkozást, mert úgy vélem, a hibák sem rosszindulatból fakadnak, hanem a körülmények alakultak úgy, hogy nem sikerült a legjobb megoldást megtalálni. A pozitív példák azonban nagyobb számban vannak, és ezek közül idézek néhányat.

Heves megyében a nagy szabaderi múzeum alapítási hullám idején úgy döntöttek, hogy nem áttelepített épületekből álló múzeumot hoznak létre, hanem egy tájházláncolatot alakítanak ki. Bakó Ferenc kutatásai nyomán kijelölték a legfontosabb épületeket, melyek összességükben reprezentálják Heves hagyományos paraszti kultúráját. Ezek között vannak a már említett múzeumok, nagygazda- és zsellérház, kisnemesi épület, kovácsműhely stb. Az így kiválasztott épületek helyreállításakor érvényesült a szakterületek együttműködése és az üzemeltetés és a megyei múzeumi szervezet hatáskörében volt, tehát a folyamatosságot is biztosították.

Hasonlóan átgondolt, vagy hasonló gondossággal üzemeltetett tájházak az ország más részén is nagyszámban működtek, csak kiragadva, Békés vagy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében éppen úgy, mint Vasban, vagy Zalában.

Az 1990-es évek magyarországi átalakulásainak a magyarországi muzeológiában a tájházak a nagy vesztesei. A tulajdonviszonyok rendeződésével gyakran a helyi önkormányzatok birtokába jutott intézményekkel az új tulajdonosok, hol az anyagiak hiányában, hol egyszerűen csak valamiféle szűk pragmatikus szemlélet miatt nem tudtak, vagy nem akartak, mit kezdeni. Az sem bizonyult a legsikeresebbnek, mikor az állami tulajdont nem fogadták el, és a tájházat visszaadták az állami vagyon kezelésére hivatott intézménynek, de az sem, mikor vállalták az intézményt és azután szép csendben igyekeztek elsorvasztani. Mindkét esetben a megyei múzeumi szervek csak egyet tehettek, menteni, ami menthető, és legalább a berendezés tárgyait beszállítani valamelyik múzeumba.

A tájházak létesítésének eredményeiről és buktatóiról szóló, Zabolán elhangzott beszámolót követően fogadta el a magyar országgyűlés azt a törvényt, amelyik a közgyűjtemények, közöttük a múzeumok helyzetét rendezi, immár egy törvény szintjén. Az azóta eltelt rövid idő jószerével még arra sem volt elegendő, hogy az új jogszabályt teljes mélységében megismerjük, így nyilvánvalóan hatása sem érvényesülhet, annál is inkább, mert a csatlakozó rendelkezések még nem láttak napvilágot. Az úgynevezett „múzeumi normatíva” amelynek kidolgozása jelenleg is folyik, és amelynek az lenne a feladata, hogy meghatározza az egyes intézménytípusok követelményeit és a számára biztosítandó feltételeket. Sem a törvény, sem a még meg sem született normatíva nem vizsgázott a gyakorlatban. Reméljük, hogy az új szabályozás megállítja a magyarországi tájházak napról-napra tapasztalható fogyását, és erősíti a ma még csak szórva-nyosan tapasztalható tendenciát, új, életképes intézmények létrejöttét.

Balassa M. Iván

Szabadtéri kiállítóhelyek, tájházak a Dunántúlon

„Mindent összevetve, a múzeum az ember legemelkedettebb gondolatai összegzésének egyike...”

Malraux: *A képzeletbeli múzeum*

Lanfranco Binni és Givanni Pinna 1986-ban megjelent munkájukban a múzeum lényegét a következőkben fogalmazták meg:

„A múzeum az emberiség találkozóhelye, kollektív emlékezet, egy-egy közösség megnyilvánulásának színtere, ahol az adott közösség hétköznapi és szellemi életének története, kulturális életrealitása, valamint az a képessége tükröződik, amellyel történelmi múltját saját kora valóságához tudja kapcsolni. Ez a sajátosság már önmagában is elegendő lenne ahhoz, hogy a múzeumot különleges, megismételhetetlen, mással fel nem cserélhető intézménnyé tegye; nélkülözhetetlenné, melynek létjogosultságát... több, mint három évszázad igazolta...”¹ Bár a múzeum léte a műtárgyakkal való kapcsolaton alapul, azonban a múzeum mégsem tárgyhalmoz. Hagyományait tekintve a múltban gyökerezik, ugyanakkor a jövő felé mutat. Tehát összekötő kapocs, saját történelmi hagyományait a jelen számára hasznosíthatóvá formálja.

Mint intézmény, a múzeum mindig területhez kötött: szerepét egy adott terület, térség kulturális örökségének védelmében, újrabirtokbavételében és feldolgozásában kell betöltenie. A modern múzeumnak öt alapvető feladata van: 1.) kulturális javak újrabirtokbavétele 2.) megőrzésük 3.) gondozásuk 4.) tudományos kutatás 5.) kultúrák közvetítése, azaz a múzeumok anyagának és a kutatás eredményeinek széleskörű közzététele.² Utóbbinak egyik lehetséges formája a *kiállítás*. Közülük az elsődleges és közvetlen információhordozók az állandó kiállítások, amelyeknek jó kiegészítői az időszaki kiállítások. Mindkét kiállításípusnak tudományos alapokon kell nyugodnia, de egyidejűleg látványosnak kell lennie.

Egy-egy megyei múzeum területén bár állandó jelleggel, azonban időszaki kiállítás-ként funkcionálnak, kiegészítve az állandó kiállításokat, a szabadtéri néprajzi kiállítóhelyek, a *tájházak*.

Ezeknek a szabadtéri kiállítóhelyeknek egy része a *helyben megőrzött*, eredeti környezetben meghagyott épület. Belső berendezésükkel és melléképületeikkel képet adnak a társadalom adott szintjén élő közösségek tárgyi kultúrájáról, háztartásának eszközkészletéről, családstruktúrájáról, ugyanakkor életmódjába is betekintést nyújtanak. Másik részük pedig kiállítási egységbe, szabadtéri néprajzi múzeumba áttelepített. Dunántúlon jelenleg három működő skanzen létezik: A Vasi Múzeumfalu, amely a legnagyobb. 1967-ben kezdték a lakóépületek áttelepítését, s 1973-ban nyitották meg a látogatók előtt. Ma 11 lakóház, egy alulcsapós vízimalom, egy kovácsműhely és

egy harangláb látható itt. A Göcseji Falumúzeum Zala megyében 1968-ban nyílt meg. Hat lakóépületből, egy kovácsműhelyből, pálinkafőzőből, és emeletes kamrából, a kástuból áll. Somogy megyében a Szennai Falumúzeum öt áttelepített lakóépületet, egy eredeti helyén álló, a 19. század eleji lakóházat és az eredeti helyén álló, 1785-ben épített, festett-kazettás mennyezetű református templomot foglalja magába.³

Sajnos, a skanzenek is küzdenek a pénzhiányból eredő fenntartási gondokkal, valamint a lakatlan épületek megőrzésének nagyszámú, változatos problematikájával.

Dunántúlon ma 56 tájház és három szabadtéri néprajzi múzeum ismert. Közülük hét Baranya megyében, négy Fejér megyében, nyolc Győr-Sopron-Moson megyében, nyolc Somogy megyében, hat Tolna megyében, hat Vas megyében, tizenkilenc Veszprém megyében, három Zala megyében található. Csupán csak Komárom-Esztergom megye nem rendelkezik tájházzal.⁴

Ezek a tájházak többnyire a 19. század egy-egy területre jellemző népi építészetének tanúi. Döntő többségük lakóépületként berendezett. A korabeli, azaz a 19-20. századi lakáskultúrát mutatják be, a társadalom különböző szintjein élő közösségeket jellemezve, reprezentálva. Mellettük képet kívánnak adni az életmódról, valamint a házi-ipari és falusi kisipari tevékenységekről (fazekasság, takácsmesterség, kovácsmesterség). Az enteriőrök mellett gyakran a közösség népi kultúráját jellemző vagy egy-egy kisipari tevékenységet bemutató kiállítás. Elsősorban azonban azokon a helyeken, ahol jelentős számban éltek mezőgazdasági termelést is folytató iparosok (parasztiparosok).

A továbbiakban röviden összefoglalom a dunántúli tájházak jelenlegi állapotának jellemzőit.

Baranya megye tájházai közül csupán csak kettő mutatja be a korabeli berendezést és a lakóházat: az 1853-ban épített, a Benked család egykori tulajdonát képező *dobszai* talpasház (talpas-vázás falszerkezetű, karós sárfallal, zsúpfedéllel, fatornáccal, szabadkéményes füstelvezetéssel), valamint a *magyaregregyi* faluház. A többi a lakáskultúra mellett a helység, ill. a környék népi iparüzését bemutató műhelyeknek, kiállításoknak és helytörténeti tárlatoknak is helyet adott. Így *Bakócán* a 19. századi épület a fazekasságot, a *meceknádasdi*, 1891-ben emelt vályogfalú, tornácos Gungl-féle kocsmában berendezett német tájházban mézeskalácsosságot, gyertyaöntést, faeszköz-és klumpakészítést, kádár, valamint fazekas mesterséget, az 1830-ból való vertfalú, zsúpos *ófalui* német tájházban pedig faesztergályosságot és székesmesterséget mutattak be az enteriőrökön kívül. A *zengővárkonyi* vakolatdíszes tájház építtetője 1958-ban Dékány Máté nagygazda volt. Itt az enteriőr mellett egy szövőműhely kapott helyet, míg *Orfűn* a múlt századi vízimalomban a molnárlakáson kívül technika-történeti kiállítás is látható.

Fejér megyében hasonló a helyzet. Itt a 19. századi egykor a polgárosodott parasztesalád, a Fisi család tulajdonában lévő *cecei* tájházban az iparosodó parasztesalád életének bemutatásán túl egy kovácsműhely és különféle cséplőgéptípusokat megmutató cséplőgépszín is helyet kapott. A *Székesfehérvár Palota városi* skanzenben, a Rác utca 19. sz. lakóépület a Csikós családé volt, benne az enteriőrön kívül a helyi céhekre vonatkozó kiállítás és egy kalaposműhely is látható. *Fülén* a 19. században emelt parasztházban már csak a térség takácsmesterségével kapcsolatos kiállításnak adtak helyet. Az életmódot és a korabeli lakáskultúrát egyedül a *sukorói* tájházban láthatják az érdeklődők. Ez az épület egy négy osztatú, 1860-ban emelt, vertfalú, náddal fedett zsellérház.

Győr-Moson-Sopron megyében egyedülálló a *Fertőszéplakon* megőrzött, fésűs beépítésű, az utcafronton fűrészfogasan elhelyezkedő öt köépület, amelyek közül háromban három időmetszetben látható a térség lakáskultúrája és tárgyakkal reprezentálható életmódja a 19. század második felétől az 1930-as évekig. Csupán egyetlen épületben kapott helyet a helytörténet. Egészen különleges kiállítóhelye *Sopronban* a 16-17. század körül kőből emelt pékház, amelynek tulajdonosa Joachim Hüber volt. Itt a mester lakásán kívül a pék- és cukrászműhely, a kenyérbolt, cukrászda, valamint a pince látható úgy, ahogy azokat a megmaradt nagyszámú tárgy alapján a 18-20. században használták. *Kópházán* a gradiscei horvátok életmódja tárul fel a horvát tájház enteriőrjében, *Tápon* pedig a múlt századi zselléreké, amelyhez a helyet az egykori zsellérsoron 1857-ben épített Vári Ferenc és Pintér Katalin egykori háza adja.

Dörben a fazekasság bemutatásának adott helyet az egykori parasztház, *Gyarmathon* a helytörténeti gyűjteményt helyezték el zsúptetős épületben. *Tényőn* Sári Mihály 1789-ben épített házában a zsellérek tárgyi világának bemutatása mellett egy takácsműhelynek is helyet adtak.

Tolna megyében *Szakályban* a Kapos-menti tájház, amely egy vertfalú, csonkatornyos, zsúptetős épület, s egy középparaszt háza volt, mutatja be az egykor itt élők és a társadalom e szintjén elhelyezkedők életformáját, tárgyi világát, háztartását. Egyetlen hely, ahol a kortben a korabeli zöldegek és virágok ma is megtalálhatók.

Bátán a 19. századi tornácos épületben a szövés-fonás eszközanyaga és termékei, *Decsen* az 1863-ban épült vertfalú, szabadkéményes, oszlopos-tornácos egykori jó módú gazdaházban népművészeti tárlat, *Gyönkön* a 19. századi vertfalú épületben, a német tájházban textilkiallítás, *Györkönyben* az ugyancsak 19. századi vertfalú, nádtetős épületben (szintén német tájház) egy felvidéki család szövés-kultúráját bemutató kiállítás, *Sióagárdon* az 1880-ban épült vertfalú, sarokoszlopos tornácú, nádtetős gazdaházban, a tájházban, hímzések és viseletek is láthatók a lakáskultúrát, tárgyi felszereltséget jellemző tárlatok mellett.

Somogy megyében *Lakócsán*, az 1830-40-ból való talpas-vázás, sárfalú, zsúpfedelű, füstöskonyhás horvát tájházban, az 1847-ben emelt tornácos, szabadkéményes, nádfedelű, kályhás-szobás *zamárdi*-i tájházban és a szántópusztai 19. századi majorsági épületekben (kúria, csárda, cselédházak, gazdasági épületek, kápolna) látható csak enteriőrökben megmutatott, az életmódról és a tárgyi kultúráról képet adó kiállítás.

Az egyedülálló *balatonszentgyörgyi*, 1836-ban épített előlkamarás, füstöskonyhás hosszúházban a somogyi gyermekvilág, a tornácos, vertfalú, szabadkéményes *buzsáki* tájházban a község hímzéskultúrájának gazdag emlékanyaga, az 1860-ban épített tornácos, vertfalú, szabadkéményes *karádi* tájházban pedig fehérhímzések láthatók. A Dél-Dunántúl legrégebbi épületében, a 18. század végéről származó oldal- és homloktornácos, karós sárfalú, füstöskonyhás *vörsi* házban a természetrajzi kiállítás mellett halász szerszámok kaptak helyet, az életmód és lakáskultúra tárgyi anyagának kiállításán kívül.

Vas megye sajátos szint képvisel a Dunántúl szabadtéri kiállító helyeinek sorában. *Szalafő-Pityerszeren* helyben őrizték meg a határőrvidék szerez településének tanút: a fából épített füstös- és füstöskonyhás házakat, közöttük egy kerített házat és emeletes kamrát (kástu), bennük a 19-20. századi életmódot és háztartást bemutató kiállítással. Helyben őrizték meg *Pankaszon* a boronafalú egy osztatú épületben lévő kovácsműhelyt, valamint a *cáki* pincesor borpincéit. Utóbbiakban szőlészeti-borászati kiállítás kapott helyet. *Hegyhátszentpéteren* Gothár István és Bedics Anna 1891-ben

épített, festett-faragott deszkaoromzatú házában korabeli enteriőr látható. *Magyar-szombatfán* a 19. századi, két osztatú, füstöskonyhás, boronafalú szegényparaszti házban egy parasztiparos-fazekas életmódja és műhelye ismerhető meg. Egyetlen olyan kiállítóhely van csak, ahol az enteriőr mellett egyéb is helyet kapott, ez *Nagygyeresd*, ahol a kemendmunka eszközei és termékei is a tájházban kaptak helyet.

Zala megyében a társadalom három szintjén elhelyezkedő közösség életmódját mutatja be három tájház kiállítása. *Csesztregen* a 19. századi boronafalú pásztorházban a pásztoréletmód, *Káváson* a 19. századi füstöskonyhás, boronafalú egykori szegényparaszti lakóházban a szegényparasztság tárgyi kultúrája, *Zalaövön* a 19. században épült, boronafalú, L alaprajzú, faragott-festett oromzatú módos parasztportán pedig a nagygazda család életmódja, háztartásának eszközkészlete látható.⁵

Részletesebben a Veszprémi megyei tájházakat mutatom be, s a velük kapcsolatos tanulságokat megfogalmazva utalni szeretnék a másutt is jelentkező, hasonló gondokra, eredményekre.⁶

A megye múzeumhálózatának legrégebbi szabadtéri kiállítóhelye a Múzeum főépületének szomszédságában álló, 1935-ben felépített *Bakonyi Ház*. Ez az épület sem nem helyben megőrzött, sem nem áttelepített objektum. Egy Öcs községbeli múlt századi kismesesi lakóház mintájára, csak megnagyobbított méretekkel, de hagyományosan, kő építőanyagból emelték. Benne, immáron többszöri átrendezés után a nyitott kéményes konyhában és az első szobában egy múlt századi szentgáli, ref. kismesesi házbelső látható, paraszti és parasztpolgári – festett, faragott – bútorokkal, diagonális elrendezésben. Közöttük különösen szépen faragott, évszámos darabok is megtalálhatók, mint pl. két barokk támlájú szék 1704-ből. Hátsó szobájában az utolsó veszprémi csatorámester műhelye kapott helyet.

A Bakonyi Ház építése és berendezése annyira újszerű volt, hogy megnyitását követően a Prágai Néprajzi Múzeum, 1937-ben az építés és kiállítás teljes dokumentációját kölcsönkérte.

Az 1960-as évek közepétől a tájházak, szabadtéri néprajzi kiállítóhelyek történetében új korszak kezdődött. Nagy számban kerültek – többnyire múlt századi parasztházak – védelem alá, adták ezeket a megyei múzeumok használatába, s így 1965-75 között létrejött az a gazdag tájházhálózat, amely a Dunántúlon 56 objektumot jelent. Ez az épületegyüttes az 1970-es évek második felétől csekély számban bővült csak, az 1980-as évek első felében még megnyitottak néhányat, döntően helyi, községi kezdeményezésre, majd az 1980-as évek végétől lezárult a bővülés folyamata. Csupán elvétve találkozunk egy-egy újítással. 1990 után ismét megfigyelhető a felívelési folyamat. Helyi kezdeményezésre létesíttek új tájházakat. Ezek közé tartozik a szentgáli parasztpolgári lakóház, a kővágóórsi kismesesi kúria is és egyéb létesítmények.

1966-ban háztartásrekonstrukcióra alkalmas tárgyak gyűjtése folyt Tihanyban, 1967-ben Nagyvázsonyban, majd 1969-ben Bakonybélben. Ennek eredményeként nyílt meg Tihanyban a ma is látható halászcéh-ház, valamint a parasztgazda háza.

A *halászcéh-ház* az utolsó *tihanyi* halászcéhé, a disznósi céhé volt, az 1850-es években építették és 1934-ig használták. Vakolatlan homlokzatú, pilléres tornácú, nádhéjazatú, két osztatú, füstöskonyhás épület, a házhoz toldott fészerrel. Szobája múlt század végi, sarkos elrendezésű, intarziás és festett bútorokkal berendezett, zöld szemes vagy kupás kályhával. Konyhájában az ismereteink szerint legrégebbi kemencetípus, a kőből, sárból épített csonkakúp alakú padkás kemence és katlan kapott helyet egyszerű berendezési tárgyakkal. Legnagyobb számban főző és tárolóedények találhatóak itt meg.

Szomszédságában áll a *gazdaház*, az egyik legrégebb tihanyi épület, amely már 1797-ben megvolt. 1820-ban még csak két helyiséges volt nyitott tornáccal. 1865-95 között tornáca egy részéből elfalazással oldalszobát hoztak létre, a konyha szabadkéményes lett, s az épülethez kamrát, fészert, ólakat ragasztottak. A szabadkéményes konyhában már hasábkemence látható katlannal, jól elkülönítve a pitvar, az elsősorban munkatér, a tüzelőberendezés színterétől, a konyhától. Mind a konyha, mind a szoba közepes birtokkal rendelkező gazdaház belsejét mutatja be. Szobája sarkos elrendezésű, intarziás és faragott bútorokkal. Gazdag a szakrális tér mind a szobában, mind az oldalszobában, lévén szó római katolikus gazdacsaládról. A kamra tárolóhely tárolóedényekkel, a fészterben gazdasági eszközök láthatók, míg a halászcéh-ház fészterében a kishalászati eszközei találhatók meg egy korai balatoni csónakkal, az egy tőrszöből vájt bödönhajóval. A két telek közötti összekötő területen balatonfelvidéki préstípusok állnak.

Nagyvázsonyban az utolsó tulajdonosról kapta nevét az 1825-ben emelt lakóház, a Schumacher-ház. Az épület négy osztatú, udvari homlokzatán mellvédes, kosárv-
görbés tornáccal, utcai oromfalán gazdag vakolatdísszel (függönyrojt, keret, meander, kör, lándzsaív). Konyhája szabadkéményes, hasábkemencével, gazdag cserép és öntöttvas edénykészlettel. Innen nyílik a tárolóedényfészeket őrző kamra. Hátsó szobája lakószoba, sarkos elrendezése, s egyúttal takácsműhely is, szövőszékkel. Az utolsó nagyvázsonyi takácsmester, Szauer Ágoston még dolgozott itt. Fűtőalkalmatossága a kívülről fűthető kupáskályha.

Tekintettel arra, hogy a 19. század végéig Nagyvázsony regionális céhes központ volt, az első szobában eredetileg egy céhes kiállítás kapott helyet, amelyet 1990-re egy paraszti világitóeszköz-típusokat bemutató kiállítás váltott fel, tekintettel a céhes dokumentumok romló állapotára.

Az épülethez a gazdálkodási eszközöket őrző fészter, a rézműves műhelynek helyet adó istálló és egy mára már összedőlt hidas tartozik. A fészter padlása terménytárolásra szolgált.

Ez a tájház a gazdálkodás mellett iparúzással is foglalkozó, vagy a gazdálkodó falusi mesterember házbelsejét mutatja be, festett és intarziás bútorokkal. Katolikus német családról lévén szó, változatos szakrális ábrázolásokat őrző szentsarokkal.

Bakonybélben különösen látványos épületegyüttesbe, a Haspray-házba, ill. kettős házba került a szabadtéri kiállítás, amely mára már nem létezik! Története különösen tanulságos.

A telken két épület áll. A kisház 1895-ben épült, eredetileg három osztatú, füstökonyhás lakóház volt. Benne két kiállítás kapott helyet: az első szobában a magyar nyelvterület határain kívül is híres bakonybéli faeszköz-készítés története, eszközei és folyamata, míg a konyhában a kenyérsütés eszközanyaga volt látható.

A nagyház is a múlt században épült, udvari homlokzata előtt törpeoszlopos, mellvédes tornác húzódik. A mennyezet bolthajtását a 20. század elején szüntették meg. Konyhája zártkéményű, takaréktűzhelyes-kemencés, amelyből jobbra és balra egy-egy szoba nyílik. A kiállítás egy törzscsalád vagy bővített vérségi kiscsalád lakóterét mutatta be, ahol az első szoba volt a római katolikus vallású fiatal gazdaházaspáré. Bútorait sarkosan rendezték el. A hátsószoba az öreg gazdáé és feleségéé volt, ugyancsak sarkos elrendezésben. Az első szoba a gazda fiának megházasodásáig tisztaszobaként funkcionált, mívesebb faragott, festett bútorokkal. A hátsó szoba bútorzata egyszerűbb, régiesebb volt, többségük a múlt század közepén készült, míg az első szobáé a század második felében. Az épülettel egy fedél alatt áll az istálló, itt a benne használa-

tos, állattartással kapcsolatos berendezés és tárgyi anyag volt látható. A telek hátsó részét a nagyméretű, kiugró előrésszel ellátott, ún. torkos pajta foglalja el, benne a gazdálkodás eszközei kapott helyet. A pajta mérete jómódú gazdaságról árulkodik.

Az épületegyüttes állaga annyira megromlott, hogy teljes felújításra szorult. A Megyei Múzeum a munka elvégzéséhez szükséges összeget nem kapta meg a megyei tanácsból Megyei Önkormányzattá, közgyűléssé alakult fenntartótól. Az objektumot a Kincstári Vagyonkezelőnek adta át, akik pedig bérbe adták egy kézműves iskolát üzemeltető vállalkozónak. Szakfelügyelői ellenőrzés során derül ki, hogy a kézműves tevékenység a pótolhatatlan értékű műtárgyak között folyik, sőt, a pajtában őrzött tárgyak tűzre hordása is megkezdődött. Ezek után fényképes dokumentációt készítettünk a történekről, a műtárgyakat elszállítottuk, s revíziót tartottunk. Ismeretlen tettes ellen feljelentést tettünk, mert sajnos nem értük tetten a műtárgyrongálót, a tanúk pedig nem vállalták a tanúskodást. Természetesen a rendőrség a nyomozást beszüntette.

Az 1980-as években nyílt meg a *Bazsiban* Simon István, *Iszkázon* pedig Nagy László költők emlékháza, amelyek azonosak szülőházukkal. Lévén mindketten gazdacsaládból valók, a pályájukat és munkásságukat bemutató kiállítások mellett rekonstruáltuk egy közepes földbirtokkal rendelkező gazda szobáját, s egy nagygazda szobáját, kamráját, ahol a költők gyermekkorukat töltötték. Bazsiban sarkos elrendezésű a szoba, míg Iszkázon már polgárosodott életformát bemutató bútorzat található (hálószoba) centrális elrendezésben. A szentképek többségét családi képek váltották fel.

Ebben az évtizedben nyílt meg *Városlődön* a 19. században épült *Noe-házban* a német nemzetségi tájház, egy iparúzéssel is foglalkozó közepes gazda házbelsejéből a szabadkéményes konyhát és a takaréktűzhelyes, centrális elrendezésű szobát mutatva be. Az öregek lakóterület szolgáló oldalszobájában pedig helyi viseletekből látható összeállítás. Hasonló típusú kiállítás található *Magyarpolányban* a Petőfi utca védett műemlékegyüttesének egyik épületében, amelyet a 20. század eleji állapotában, míg az első szobájában helytörténeti és viseleti bemutató kapott helyet.

Polgárosodásnak induló, közepes birtokú gazdacsalád házbelsője látható *Monos-torapáti*ban, valamint *Zánkán*. Utóbbi a helytörténeti tárlattal egészül ki, amely a lakóház hátsó helyiségében kapott helyet. Enteriőr, (első szoba, konyha, kamra) centrális elrendezésben látható *Badacsonytomajon* az egykori közepes birtokkal rendelkező parasztgazda házában, a hátsó szobájában helytörténeti kiállítással kombinálva. *Paloznakon* a három osztatú múlt századi tornácok parasztházban egy sarkos elrendezésű szoba, szabadkéményes konyha és kamra látható, sok szakmai hibával berendezett, és a közösség tárgyi kultúrájáról hamis képet adó kiállításával.

Kovácsműhely kapott helyet *Bakonyszentkirályon*, azonban a gondatlan kezelés miatt a kiállítás megszűnt, s a kovácsműhely berendezése *Kapolcsra* került, ahol egy múlt század végi kovácsházban nyílt meg a műhely, és egykor a mester, valamint családja lakásául szolgáló kétosztatú, szabadkéményes épületben a szegényparaszti lakáskultúrát bemutató enteriőr.

Figyelemre méltó a *Balatonkenesei* tájház gyűjteménye gazdagságával és rendezettségével. A hátsó szoba, a konyha és kamra múlt század végi és e század első harmadából való tárgyakkal egy parasztpolgári házbelső mutat be, míg az első szobájában település művelődéstörténetének egyéb emlékei – tárgyai és dokumentumai – kaptak helyet. Nagyon gazdag a fürdőéletre vonatkozó anyag, valamint a fényképek. Az istál-

ló, a hátsó kamra is berendezett, a pajtában mezőgazdasági gépek, kocsitípusok és tűzoltó felszerelés látható. Példáson kezelt mind az épület, mind a kiállítás.

Örvényesen a hajdani, a 18. század végi vízimalomban egy működésképes malom-belső és egy 20. század eleji molnárszoba látható, sarkos elrendezésben.

Vanyolán Vajda Péter szülőházában, amely a környék múlt századi parasztháztípusaival megegyező, a költő életpályáját felvázoló kiállítás mellett a község szöttekultúráját reprezentáló bemutató is látható volt, azonban az épület teljes tönkremenetele miatt a kiállítást le kellett bontanunk és az anyagot Veszprémbé szállítanunk. Túskeváron pedig a helyi lakáskultúra jellemzői mellett a község fazekashagyományát és történeti múltját láthatják az érdeklődők egy század eleji parasztházban.

Az 1990-es években nyílt meg a szentgáli kővágóórsi tájház, kiállítás-rendezésükben egy korszerű szemléletet valósítva meg. A kiállítások több esztendő tudományos kutatáson alapulnak, ötvözve a látogató számára különösen fontos látvánnyal.

A szentgáli tájház, 1993-ig Vitéz Tamás Gábor lakóháza, a bakonyi kőépítkezésnek, a nemesi közösségekre döntően jellemző bolthajtásos építkezési stílusnak egyik tanúja, amelyet feltehetőleg a múlt század második felében emeltek. Külön bejárható, négy helyiségből és zárt folyosóból áll, amely egykor a ház nyitott tornáca volt. Konyhája zárt füstelvezetésű.

A kiállítás a 19. század végi és 20. század eleji használati tárgyakkal, lakókonyhával és centrális elrendezésű szobával mutatja be egy parasztpolgári nívón élő család háztartásának eszközkészletét, tárgyi környezetét, rávilágítva életformájára, ugyanakkor bemutatva a vele azonos társadalmi réteghez tartozók életének egy azonos mozzanatát. Ez a gyermek keresztelődjé követő komavendégség, a paszita, amely az alkalomnak megfelelő előkészületeket látítja konyhában, a társadalmi kapcsolatokba enged bepillantani a vendégeken keresztül (öltözetek!) a szobában. Felvonultatja a köznapi és ünnepi tárgyak jelentős részét. Az életképpel lehetővé teszi a reprezentatív tárgyak és viseletek megmutatását is. Ugyanakkor betekintést nyújt a közösség gazdag szokásvilágából abba a szokáseggyüttesbe, amely az emberülethez kapcsolódóan mindkét felekezetenél (katolikusoknál és reformátusoknál), a társadalom valamennyi szintjén élő családban megtalálható volt. A kiállított tárgye gyüttesek Szentgálról származnak, s egy jómódú gazdacsalád eszközkészletét tartalmazzák. A lakásdíszítők: családi képek, valamint konfirmációs emléklapok, lévén a család református.

A kővágóórsi tájház egy 1821-ben épült kismemesi kúria, az egykori Kerkápoly, majd Kernács-ház. A kúria mellvédes, oszlopos tornácú udvari homlokzatú. Utcai homlokzatának oromfalát gazdag vakolatdísz ékíti: egy kőből kinövő virág- és levélfüzérek, meander, keretezett feliratú mező, barokkos koszorú, lándzsaíves párkány, tagolt párkánylezárás. Két egymásból nyíló szobája csehsüveg boltos, míg a konyha pitvaros, szabadkéményes, hasábkemencével a közepén.

A berendezési tárgyak Kővágóórsról, a Duchon család hagyatékából származnak, egykor háztartásuk eszközkészletét alkották. Egyetlen család három nemzedékének tárgyi kultúrájáról nyújtanak hiteles és árnyalt képet.

A kiállítás a 19. és 20. századi tárgye gyüttesel egy kismemesi háztartás életének egyik ünnepi alkalmát, a névnapot mutatja be a reprezentáció lehetőségével. A lakásberendezéssel az életnívó tárul fel, egy köznapi (konyha, hálószoba) és egy ünnepi (nappali szoba) tárgyi világ, de tekintettel a három generáció eszközkészletére, az elődök és utódok alig-alig változó életformája is körvonalazódik, társadalmi kapcsolataikkal együtt. A köznapi és ünnepi tárgyak felvonultatásával ugyanakkor felvillan az életmód, némely jellegzetessége is, a nemesi, paraszti és polgári jellemzők együttes

megléte, összefonódása, amelyben az arány a nemesi és paraszti felé tolódott el, a polgári elem csupán külsőségekben, néhány tárgy képviseletében van jelen. Ez az életforma konzervatív volt, nem eléggé nyitott, a polgári jellemzők befogadása előtt bezárkózott, amit érzékeltetni lehetett a bemutatásra kerülő tárgye gyűjtéssel is. A bútorok döntő többségét helyi asztalosmester, Ruzsa Mihály készítette, a múlt század végéről és a 20. század elejéről származnak. A lakásdíszító elemek: hímzések, a család nőtagjainak, a faragások pedig a családfőnek készítményei. Ezeket egészítik ki az I. világháború után, a hadirokkantak megsegélyezésére kibocsátott színes nyomatok, családi képek, feliratos falvédők. Evangélikus családról lévén szó, szentképek nem találhatók közöttük.

A tihanyi, nagyvászonyi tájházak a Bakonyi Házzal együtt a veszprémi Lackó Dezső Múzeum kezelésében, megyei önkormányzati tulajdonban vannak, kiállítási tárgyaik a Múzeum néprajzi gyűjteményének részei. A városi, magyarpolányi, monostorapátii, zánkai, badacsonytomaji, örvényesi, balatonkenesi tájházaknak a kiállításban látható tárgyakkal együtt a helyi önkormányzatok a tulajdonosai és fenntartói, kezelői egyaránt.

Bazsi, Iszkáz, Kapolcs, Páloz, Tüskevár, Szentgál, Kővágóórs lakóépületei, amelyek a kiállításoknak helyet adnak, a helyi önkormányzatok tulajdonában vannak, a kiállítás műtárgyai viszont a veszprémi Lackó Dezső Múzeum néprajzi gyűjteményének tulajdonában lévők és nyilvántartásában szereplők. A tájházak ugyanakkor a helyi önkormányzat tartja fenn, a kiállítást is ő üzemelteti, a szakfelügyeletet viszont a megyei múzeum gyakorolja. A kiállításban lévő tárgye gyűjtés teteles felsorolását tartalmazó dokumentációval, meghatározott időre, ún. tartós kölcsönbe kerültek az önkormányzatokhoz. Ez részben könnyebbé jelent, ugyanakkor nagy veszélyt is rejt magában, hisz a műtárgyak őrzése a kiállítások karbantartása huzamos idő után már csak gondot jelent a helyi önkormányzatoknak. A Múzeumnak pedig alig van, vagy egyáltalán nincs is lehetősége kötelezni az épületek és kiállítások gondos karbantartására, jó állapot megőrzésére. Ma Bazsi, Iszkáz és Kővágóórs fogadható csak el e szempontból, Kapolcs omladozó, Szentgál pedig teljesen leromlott az önkormányzat gondatlansága eredményeképpen. Helyreállítását azonban sürgetésünkre megkezdték.

Az önkormányzatok által fenntartott tájházak egy részében Dunántúl-szerte gyakori az enteriőr kiállítás mellett az adott település helytörténetét összefoglaló kamarakiállítás is az épület egyik helyiségében. Ez hozzájárul a tájházban látható kiállításnak a helyi iskolák tanítási anyagába való bevonásához. Sajnálatos, hogy az ilyen kiállítások gyakran túlságosan vegyesre sikerülnek, különösen akkor és ott, ahol nem muzeológust vagy nem megfelelően felkészült muzeológust kérnek fel a kiállítás-rendezésre, hanem elvégzi azt egy helybeli, jószándékú pedagógus, avagy egy felkészületlen muzeológus. Az ilyen kiállítás nem kiállítás, hanem tárgybemutató, agyonzsúfolva, terjedelmes felirati tablókkal vagy éppen a magyarázó szövegeket nélkülözi. Jó eredmény csak ott érhető el, ahol a megfelelő épülethez megfelelő a gyűjtemény, amit a szakképzett és felkészült muzeológus rendez kiállításá. Ez mára már kezd egyre gyakoribbá válni.

Hasonló gondokkal küzd a Dunántúl többi megyéje is: elegendő megemlíteni a banyai dobszából az 1853-ban épült talpas házat, mely látogathatatlan ma, vagy Győr-Sopron megyéből a tápi zsellérházak leromlott állapotát.

A múzeum akkor érdemli ki és használhatja e megnevezést, ha gyűjteményen kívül muzeológus és restaurátor szakembereket is foglalkoztat. A tájházak kiállításai rész-

ben muzeológiai problémát jelentenek (kiállítás megfelelő színvonalon), döntően viszont műtárgyvédelmi gondokat. Ez pedig a restaurátor szakember munkájának része, s megoldandó feladatainak egyik súlyos csoportja.

S. Lackovits Emőke

Jegyzetek:

1. Lanfranco Binni – Giovanni Pinna (Museo.) *Múzeum*. Bp. 1980. 73.
2. Ibidem 77.
3. Kurucz Albert – Balassa M. Iván – Kecskés Péter szerk. *Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon*. Bp. 1987. Regionális múzeumok és tájházak a Dunántúlról.
4. *Néprajz a magyar múzeumokban*. Szerk. Selmeczi Kovács Attila – Szabó László. Bp.-Szolnok, 1989.

A dunántúli múzeumok:

Domonkos Ottó: *Győr-Sopron megye néprajzi gyűjteménye és a néprajzi kutatás vázlatos története (1872-1987.)* 63-79.

Petánovics Katalin: *A Zala megyei néprajzi gyűjtemények története.* 97-111.

Winkler Ferenc: *Somogy megye néprajzi gyűjteménye.* 111-123.

Dankó Imre: *A Pécs-baranyai néprajzkutatásról.* 123-135.

G. Vámos Mária – Gémes Balázs: *Tolna megye néprajzi gyűjteményei.* 135-147.

Varró Ágnes: *A Fejér megyei néprajzi gyűjtemények és tudományos munka.* 147-159.

Körmenyi Géza – Tisovszky Zsuzsanna: *A múzeumok és a néprajzi kutatás Komárom megyében.* 159-165.

5. További adatok: Balassa M. Iván – Zentai Tünde.

6. V.ő.: *Néprajz a magyar múzeumokban*. Szerk. Selmeczi Kovács Attila – Szabó László. Bp.-Szolnok, 1989.

S. Lackovits Emőke: *A néprajzi kutatások története Veszprém megyében.*

Restaurálási-konzerválási feladatok szabadtéri kiállításokon

Az elmúlt évtizedekben a megyei múzeumi szervezetek nagyjából, így Veszprém megyében is átéltek egy mennyiségi növekedési szakaszt, amely többé kevésbé együtt járt a muzeológusi és segédtudományos szakalkalmazotti létszám emelésével. A rendelkezésre bocsátott költségvetési keretek átmenetileg lehetővé tették a gyűjtemények bővítését, a feldolgozó munka finanszírozása révén a kiállítások számának növelését is. Új raktárak, kiállítás kivitelező grafikusai, technikusai műhelyek, specializálódásra alkalmas új restaurátor műhelyek létesültek. A kezdetben lendületesen bővülő pénzalapok mára beszűkültek, az állami költségvetési kereteket jelentősen megkurtították olyannyira, hogy egy-egy új kiállítás létrehozásának anyagi feltételeit már szinte kizárólag külső támogató intézményektől, alapítványoktól, cégektől kénytelen az intézményvezetés, vagy a kiállítás-teremtő szándékkal dolgozó muzeológus kérni. A személyes adottságoktól messzemenően meghatározott mindez.

A korábbi növekedő, terjeszkedő periódusban a múzeum belső szakmai törekvése mellett, ill. azon felül az országos kultúrpolitikai irányítás, valamint a helyi regionális közigazgatás is kezdeményezte és finanszírozta újabb-újabb helytörténeti, néprajzi, ipartörténeti kiállítóhelyek, tájházak és intézménytörténeti házi kiállítások létrehozását. 1989 után a demokratikus változások révén választott önkormányzatok felszínre hozták az egyes falvak, városok lakóinak felerősödő igényét saját szülőhelyük értékeinek összegyűjtésére, megbecsülésére, múzeumszerű kiállítóhelyen történő bemutatására. A honismereti mozgalom révén már korábban is megnyilvánuló törekvéseknek újabb lendületet adott az önkormányzatok önállóbb gazdálkodásának, valamint nem utolsósorban a nemzeti önbecsülés, értékóvás szabadabb megnyilvánulásának lehetősége.

A helyi kezdeményezéssel, helyi pénzforrásból létrehozandó tájházak, helytörténeti, néprajzi gyűjtemények kiállítás-szervezéséhez az önkormányzatok többsége igényelte, igénybe vette a múzeumi szakemberek munkáját. A felkért muzeológus saját forráskönyve alapján, a restaurátorok által tisztított, konzervált, szakszerűen leltározott anyagot állít ki. Ideális esetben: jól karbantartott, vagy helyreállított épületben. Ennél kedvezőtlenebb, mikor a muzeológus útmutatásait csak részben követve, vagy elegendő pénz híján félmegoldásokat alkalmazva jön létre egy-egy ilyen falumúzeum, tájház.

Mint huszonöt éves (keserű) szakmai tapasztalattal rendelkező közgyűjteményi tárgyrestaurátor a következő sajátosságokat tartom e szabadtéri, tehát nem temperált múzeumi kiállítás-ként funkcionáló gyűjtemények műtárgyvédelmi biztonsága szempontjából döntő jelentőségűnek.

Egy új tájházat, falumúzeumot megálmodni, összegyűjteni, renovált épületben berendeztetni és megnyitni minden közösség és képviselője hatalmas lelkesedéssel és

áldozatkészséggel hajlandó. Egyszer, egyetlen egyszer adakozik a Megye, a Város, eljön a megnyitóra a polgármester, az országgyűlési képviselő és a sajtó. De teljék el csak öt esztendő: az első komolyabb tetőhiba, vakolathullás vagy nedvesedés felpanaszolásokor az egykori bábák és keresztkomák már szinte nem is emlékeznek az újszülöttre. Ha a szülők, vagyis a megálmódók és fenntartók nem rendelkeznek drágulást követő rendszeres és elkülönített (például alapítványi kezelésű) pénzkerettel a működtetésre és javítási, fenntartási költségekre, akkor a gyűjtemény tárgyaira előbb-utóbb rongálódás, sőt a pusztulás vár. A gondozás hiánya a kiállítás kénytelen megszüntetését vonja maga után. A többnyire tökéletlen műszaki kivitelezésű épületekben, ahol jellegzetes probléma a beázás, talajvíz-felszivárgás, szigetelatlenség, szellőztelenség és elégtelen takarítás, a kiállított tárgyak vetemedése, gombásodása és baktériumfertőzöttsége jellemző. Pontos gazdasági számítással megdöbbenő összeget mutathatnánk ki arról, mennyibe kerül a félmegoldásokból, gondatlan vagy szakszerűtlen épületkonzerválási munkákból következő kár elhárítása, az a kényszer, hogy a már egyszer tisztított, helyreállított műtárgyat, dokumentumot, amely a kiállítás és raktározás mostoha körülményei között ismét károsodott, újra konzerváljuk, restauráljuk. Az egyszer jól megvalósított csapadék- és talajvíz-elvezetés, a tisztességesen végzett és szigorú műszaki átvétellel elfogadott tető- és falszigetelési munka, a legalább két-három naponként végzett alapos szellőztetés, gyakori portörlés és évenkénti gondos nagytakarítás költségei elenyésznek a fentiek hiányából, vagy elmaradásából fakadó károk elhárításának összege mellett. Még akkor is ha hozzászámítjuk a rendszeres állapotfelmérés szerint szükségesnek ítélt gomba- és rovarfertőzés megelőző vegyszeres kezelés, meszelés, padlószarazás stb. költségeit is. Egy cserép-, vagy zsindelypótlás, egy lehullott vakolatfolt kijávítása kis költséggel rövid idő alatt elvégezhető. Egy beázott épületben penésztől befüledt, rothadó tárgveyüttes egyetlen megvetemedett bútorának rendbehozatala, egyetlen penészfoltos szőttes kíméletes kifelhértése és újrakonzerválása, egyetlen szentkép olajnyomat restaurálása és fertőtlenítése összehasonlíthatatlanul drágább, ráadásul mindez a még restaurálatlan tárgyak kezelésének elodázását is jelenti. Mi drágább?

Korábban évenként, kétvétenként sort keríthettünk az akkor még hét-nyolc megyebeli szabadtéri néprajzi gyűjtemény, tájház műtárgyainak felfrissítő tisztítására, rovar- és gombafertőzést megelőző kezelésére. Újabban az állami költségvetési keret erre állítólag nem elegendő. Mindenesetre tény, hogy csak azoknak a kiállításoknak, gyűjteményeknek van biztosítva jövője, amelyeknek állandó gondozása, rendszeres karbantartása biztosított. Ezért az önkormányzati tulajdonban lévő kiállításokat illetően a működtető közösségeknek kell pénzt biztosítani a helyszíni felmérés szerint szükséges újrakezelések, illetve preventív kezelések anyag- és munkadíj-költségeire. Még ha a tárgyak a múzeumi közgyűjteménybe beletárolt, a kiállításban csak letétként elhelyezett objektumok is (mint az manapság jónéhány helyen gyakorlat), a vegyszer beszerzéséhez legalább részben indokolt a helyi önkormányzat hozzájárulását kérni. Hiszen a kiállítóhely épülete, a látogatók belépőjegyeiből származó mégoly szerény bevételek és a szellemi haszon a helyi közösségé, önkormányzaté. A megelőző kezelések egy része betanított, ellenőrzött laikusokkal is elvégezhető.

A következőkben nagyon röviden és vázlatosan összefoglalom azokat a jellegzetes károsodás-fajtákat, amelyekkel a szabadtéri kiállítóhelyeken találkozunk, ill. azokat a vegyi anyagokat, vegyszereket, amelyeket sajátos kültéri, ill. nem klimatizált viszonyok között különösebb felszerelés nélkül alkalmazni tudunk.

Nem foglalkozom itt az épületek anyagának, elemeinek konzerválásával, mivel ez nem is tartozik feladatkörünkbe. Rendkívüli méretű, ill. tömeges faanyag kezelésének speciális kérdéseivel sem. Ezen a területen kimagaslóan jó eredményeket ért el a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum restaurátor osztálya Janovich Iván vezetésével, aki a műtárgyvédelem című múzeumi restaurálási évkönyvben 1991-ben foglalta össze az érintett elméleti és gyakorlati kérdéseket. Feladatunk a kiállított műtárgyak, dokumentumok helyreállítása és védelme.

Szabadtéri kiállításokon alapvetően a legtöbb gondot a nedvesség okozza. A hideg, nedves levegőből a tárgyak felületére kondenzálódik a vízpára. A különféle szerves anyagok e nedvesség megléte biztosítja a levegőben mindig jelenlévő különféle gombaspórák letelepedése után azok életfeltételeit. A legtöbb kárt a különféle farontó rovarok és gombák okozzák. Belső térben különösen veszélyes a könnyező házigomba, a műemléki épületek tetőszerkezeteiben veszedelmes pusztítást kifejtő képes Merulius lacrimans. Ennek kiirtása helyi vegyszeres kezeléssel nem lehetséges: a fertőzött épület-faanyagot meg kell semmisíteni, illetve kiegészítésekkel pótolni. A nedves falon is képes áthatolni micéliumával, miközben faanyagot keres. E gomba felbukkanásának, megletelepedésének esélye a legkomolyabb figyelmeztetés kell legyen azok számára, akik szigetletlenül falú, beázó tetőzetű, pállott, dohos kiállítóhelyeket gondozatlanul hagynak. A tárgyrestaurátorok technológiai eszközei ilyen léptékű műszaki problémák leküzdésére elégtelenek.

Fatárgyakon, bútorokon, de különösen papírtalpu tárgyakon (olajnyomatokon, fotopozitívokon stb.) leggyakrabban különféle sugárgombák és főleg ecsetpenészek telepednek meg. Ezek között egyes fajok az emberi egészségre is különösen veszélyes fajok, mint pl. az *Aspergillus flavus*, a *Candida-félék*, a *Chemotomiumok* stb.

Festetlen fatárgyakon, ill. bútorok lábain, hátlapján és belsejében ecsetelve, normális körülmények között farontó rovarok elriasztására és felületi penészek elhárítására egyaránt megfelelőként Xylamont és Wolmanolt alkalmazunk, melyeknek hatóanyaga monoklór-naftalin, ill. tributil-ónoxid. a közismert Xylamon csak egy korábbi időszakban tartalmazott (és csak nyomokban) karcinogén dioxánt, valamint pentaklórfenolt. A korábbi Veszprém megyei gyakorlatban (1985-ig) használt higított pentaklórfenolt és pentaklórfenol-nátriumot rákkeltő hatásuk miatt azóta már nem alkalmazzuk. Kisebb penészfertőzött tárgyak fertőtlenítését lassú kiszáritás után ipari denaturált szeszben, vagy propilalkoholban oldott Sterogenollal végezzük, ami cetilpiridinium-bromidot tartalmaz. Technikai, töményebb változata a Nitrogenol. Ezek hatóanyaga később le bomlik. Általános fertőtlenítőként, ill. antiszeptikumként is használjuk a Nipagint, ami para-oxi-benzoésvav metilészter. Viseleti és más bőrtárgyak fertőtlenítésére ugyanennek a propilalkohollal észterezett változata a Nipasol, izopropilalkoholos oldatban használható. Jó tapasztalataink vannak a szalicilsav 1–2%-os alkoholos oldatával és a nátriumbenzoáttal alkohol-víz keverékében oldva. A szalicilsavat korrozív hatása miatt körültekintően kell alkalmazni. Mellette szőlőstabilizáló. A nátriumbenzoát nagy előnye, hogy emberre veszélytelen fungicid, ismert élelmiszer-tartósítószer. Ráadásul, mint korróziós inhibitor, fémekre sem ártalmas.

A farontó bogarak kártételei jól ismertek. Mindezek mellett nagyon súlyos pusztítást képesek végezni ritkán bolygatott, ritkán látogatott, nem szellőztetett kiállításokban a különféle porvák, szalonnabogarak, szűcsbogarak, a múzeumbogár néven ismert Anthrenus, a molyok, ezüstmolyok, atkák. A textilek, bőrök, gyapjú- és selyem-

tárgyak anyagait igen sok kártevő faj fogyasztja. Ezek többségét hatásosan riasztja, tartja távol a para-diklórbenzol hatóanyagú Globol, a kakukkfű-kámfor illóanyag-tartalmú Oleum thymi, ill. kristályos formája, a szublimálással lassan párolgó Thymol. Nem bebecsülendő néprajzi textilek közé rejtve a dohányylevel-, kakukkfű- és levendula-csokrok rovarriasztó hatása sem.

A helytörténeti és néprajzi kiállítások tárgyai között többségben vannak azok, amelyek vegyi anyag-oldatokkal nem kezelhetők, ha pl. sem olajos, sem vizes, sem szerves oldószeres nedvesítés nem érheti őket. Ezek rovarfertőzése esetén többretegű műanyagfólia-zsákban, vagy jól szigetelt gázosító ládában *párolgó* mérget alkalmazunk. Ha a tárgy nedves, nyirkos akkor a kezelés előtt kíméletesen ki kell szárítanunk, mert e gázok, ill. vegyszergázok a vízzel reagálhatnak. Például a nem tűzveszélyes és ezért szívesen alkalmazott szén-tetrakloridról nedves közegben sósav szakadhat le. A korábban nagyon elterjedten használt szén-diszulfidos gázosítás hátránya, hogy fémekekkel reakcióba lép, korrozív. Csak nagy körültekintéssel alkalmazható rovarúzó kezelésként a triklóretilén párasítás, mert emberre is erősen mérgező hatású. Nem javasolható viszont a formaldehid vizes oldatának, az ún. formalinnak (az egykori Lysoformnak) a gőzölögtetése, mert karcinogén, akárcsak a fenolszármazékok.

Rovarfertőzés megszűntetésére kiválóan alkalmas, nem mérgező eljárás az, amikor többretegű, alkalmilag méretre szabott, élhegesztett fóliasátorban, vagy zsákban szorosán bekötözött, szigetelt csőconkról lehetőleg teljesen kiszivattyúzzuk a levegőt, majd helyébe ipari nitrogéngázt eresztünk és hosszán, napokra exponáljuk. A nitrogéngáz emberre veszélytelen, olcsó. Oxigén hiányában a kártevő lárvái és imágói elpusztulnak. Egyszerre nagyobb tömegű tárgy rovarmentesítése elvégezhető. Ezt a szellemes eljárást először spanyol könyvrestaurátorok alkalmazták és 1990-ben ismertették. A módszer hátránya, hogy a későbbiekre nem jelent védelmet, aminthogy a többi gázos fertőtlenítés sem.

Végül néhány egyéb problémáról. A nedves közegben gyakoribb fémkorrózió, elsősorban a vas rozsdásodásának megakadályozására a vasoxidok redukálása, ill. foszfátos passziválása után hidrofobizáló korróziós zsírokat alkalmazunk oldószerrel hígítottan felhordva, ill. melegen beecsetelve és visszatörölve. Színesfémeknél a korróziós inhibitorok alkalmazása mellett több rétegben felvitt szerves oldószeres filmképző műgyantákat használunk: polivinil-alkoholt, polivinil-acetátot és metil-etilmetakrilát kopolimereket. Nedves környezetben akár helyszínen történő vaskezelésre csersav és hangyasav tartalmú Noverox készítményt alkalmazunk. Ez a svájci termék nagyon jól bevált, de meglehetősen drága. A korábban (1992-ig) gyártott magyar megfelelője a Sajókorrant volt. Ezekben a hordozó- és filmképző anyag metakrilát vizes diszperzió, akár a közismert Plextolban.

Apróság, de fontos: földes padlójú kiállítóhelyeken, ahol nem szigetelt szilárd alapra van felhordva a földpadló-imitáció, hanem valódi, tehát képes az el nem vezetett talajvíz felszivárogni, az egyes bútorok, használati eszközök lábai, fenéklapja alá üveg, vagy csempe darabkákat helyezünk, amely szigeteli a földnedvességtől a fát. Érdemes a falon lévő tükrök, képek mögé egy-egy parafa-, vagy műanyag dugót rejteni, amelyek kissé távol tartják a keret a faltól, így a hátlap szellőzik. A kissé előredöntött akasztásmód ugyanezt szolgálja. Legalább két-három évente minden egyes kiállított tárgyat újra kell (kellene!) kezelni ahhoz, hogy elviselje a mostoha klimatikus körülményeket. Csak jó állapotban lévő épületben végzett rendszeres karbantartás, a rend-

szeres ellenőrzést követő újrakezeléssel lehetővé lehetünk képesek lelassítani az egyébként alig feltartóztatható leépülési folyamatokat. A szabadtéri kiállítóhelyeket, természetes közegükben megőrzött együtteseket hiteles enteriőröket fenntartani mindenesetre hosszabb távon költségesebb és nehezebb, mint életre hívni. De ez sem kérdőjelezheti meg létük értelmét, szükségességét.

Koncz Pál

Tájházak, néprajzi gyűjtemények a Partiumban

Az egykori népi élet ma már padlások ereszei alatt, kamrák eldugott sarkaiban porosodó tárgyait, még ha részben törött vagy részeiben hiányos állapotban is vannak, nem szabad veszendőbe hagynunk. Az sem lehet cél viszont, hogy csak a nagyvárosok múzeumainak raktáraiban eldugva legyenek – mert ugye kiállítani mindet úgy sem tudják – ezért ezek a tárgyak, viseletek, varrottasok, szöttesek, bútorok, egy-egy falu helyi gyűjteményét kell képezzeik.

Néha még ma is vitatott kérdés, hogy az anyagi kultúra értékei közgyűjteményekbe, vagy magán gyűjteményekbe való kerülését kell-e előbbre tartani. Már századunk elején egy bácskai néprajzi kalauz (Bellosics Bálint: *Útmutató Néprajzi tárgyak Gyűjtésére*. Zombor 1907.) kiadása körüli levelezésben Bellosics Bálint bajai tanítóképzői tanár azt írja „A magán célra való gyűjtést, bár gyümölcsöző voltát értem, most nem említem”. Silling István a levelek szövegét értelmezve azt írja: „...a gyűjtés legfontosabb célja a közgyűjtemények gyarapítása, jelen esetben a zombori múzeumé, hiszen itt minden érdeklődő és kíváncsi ember megsejmelheti a tárgyakat. Azonban Bellosics nem marasztalja el a magángyűjteményeket, azok létrehozását sem. Ő már akkor tudta, hogy az ilyen kollektciók előbb-utóbb úgyis a közgyűjteményekben kötnek ki.”

Ezen gyűjtemények legméltóbb helye egy olyan ház, mely a falura, illetve a tájra jellemző. Így többszörös célt is elérhetünk: megőrziünk és állandó gondozás alatt tartunk egy jellegzetes portát, a falu népében felkelhető az elődök élete, kultúrája, viselete, szokásai iránti tisztelet, megbecsülés, a már sokak által lenézett tárgyak iránti érdeklődés, ugyanakkor turista látványosság, turisztikai pont születik, s a falu neve bekerül az írott és elektronikus sajtóba.

A Tisza síkság mondhatni már a múlt század végétől polgáriasodó életű falvainak népe is egyre több ipari terméket használt, melyek közül egyeseknek mivel egy korra jellemzőek, szintén gyűjteményekben van a helyük.

A Partium területén a gyűjtemények, tájházak helyzetét vizsgálva nemigen dicsekedhetünk túlon túl gazdag eredményekkel. A szocializmus évei alatt ha egyéni kezdeményezésre a népeletkutatás iránt elkötelezett gyűjtők munkássága révén születtek is gyűjtemények, ezek mint nemzetiségi anyagok, nemigen kaptak felsőbb szintű felkarolást. Így egyesek egyéni gyűjteményekké, míg mások iskolai vagy faluközösségek tulajdonai lettek.

A gyűjtések történetiségét az egykori sajtóanyagokból ismerhetjük meg: Szamosi László: *Iskolamúzeum, iskola és múzeum*; Tanügy újság 1969, Búra László: *Múzeum az iskolában*; Sztalmári hírlap 1969, Hajas István: *Arról a bizonyos múzeum ügyről*; Falvak dolgozó népe 1971., Miklós János: *A tárkányi községi múzeum*; Művelődés 1974., Muzsnay Árpád: *Tisza menti kis múzeum*; FDN 1975., Búra László: *Álljon ott a*

régi ház, de mellette a mai is (falusi múzeumaink); FDN 1975, Krilek Sándor. *A mini néprajzi múzeumokkal kapcsolatban;* SzH 1971., Gál Elemér: *Néprajzi múzeum falun;* SzH 1979, Szekernyés János: *Nemes szenvedély;* FDN 1979., de a gyűjteményekről, gyűjtésekről szóló írások napjainkban is jelen vannak a sajtóban, pl. Borbély Gábor: *Gyűjtsük össze az érmelléki szőlőművelés relikviáit;* Bihari napló 1990, hogy csak néhány címet említsünk a lapok írásaiból.

Amint az említett évszámokból kitűnik, a gyűjtések a 60-as években kezdődtek. Így az évtized végére, a 70-es évek elejére kissé liberalizálódott sajtócenzúra lehetővé tette, hogy a lapok olvasó közönsége tudomást szerezhessen ezekről a gyűjteményekről. A 70-es évek elején indítja el a gyermeklap, a *Jóbarát*, a Kincskereső mozgalom, mely szintén lendületet ad az ilyen jellegű helyi kezdeményezőknek.

A gyűjtemények kialakulását vizsgálva és mai helyzetét felmérve a következőket mondhatjuk el:

A Szatmár megyei *Dobrán* 1969-ben az iskola egyik helységében elrendezett és látogatókat is fogadó gyűjteményt hozott össze diákjaival Sipos Jenő magyar szakos tanár. Nyugdíjba vonulása után nemigen akadt méltó folytatója ügyködésének, így tovább nem bővült. A gyűjtemény nagyrészt szőlőművelési és borászati eszközöket, a kendermegmunkálás szerszámaait, háztartási eszközöket tartalmaz.

A Nagykároly melletti *Kaplonyban* 1976-ban régi mezőgazdasági termelőeszközökből született gyűjtemény, sajnos mára már nyoma sincs.

A Máramarossziget melletti *Tiszaveresmarton* a '70-es évek elején Pipás Miklós és felesége Mária foglalkozott a máramarosi népi élet tárgyi világának gyűjtésével. Így az anyag egyaránt tartalmaz magyar, román és ukrán népi kultúra elemeket. Gyűjtöttek ikonokat, háztartási eszközöket, népi szötteseket (szőnyeget, asztalterítőket, törülközőket), melyek mintáit otthon maguk le is szöttek. Az anyagból 1971-ben Nagybányán, Máramarosszigeten, Bukarestben és Mamaian kiállítást is szerveztek. Igény esetén a gyűjteményt a tulajdonosok szívesen megmutatják.

A Szatmár megyei *Kökényesden* 1972-ben nyílik meg a kultúrotthon egyik termében egy néprajzi és helytörténeti gyűjtemény, melynek anyagát diákok bevonásával 1970-ben kezdte gyűjteni Fazekas Lóránd a helyi iskola tanára. A gyűjtemény azóta is, ha nem is nagy számmal, de évről-évre gazdagodik és így ma több, mint 400 tárgyat (háztartási eszközök, a szövés-fonás, földművelés, állattartás szerszámai, szöttesek, iskolázás, szórakozás tárgyai, citerák stb.), és számos a falura vonatkozó dokumentumot tartalmaz. A gyűjtemény rendszeres gondozás alatt van és az igények szerint látogatható.

A Szilágy megyei *Szilágynagyfaluban* szintén a '70-es évek elején Sránkó Ferenc a nemrég nyugdíjba ment történelemtanár irányításával iskolai néprajzi múzeum alakult a földműveléssel, kenderfeldolgozással kapcsolatos szerszámok, kézimunkák, háztartási eszközök gazdagon összegyűlt anyagából. A gyűjtemény előzetes bejelentésre, kérésre megtekinthető.

Somjóújlak kis falu Szilágysomlyótól északra. E faluban él Boér Klára nyugdíjas tanárnő, aki a Szilágyság szötteseit, varrottasait gyűjti. Szemvedélyének eredményeként több értékes kézimunka került birtokába, pl. halotti terítők. De néprajzi értéket képvisel lakásának tárgyi világa is, mert a lakást festett bútorok, a polcokat, vitrineket még ma is használatos népi háztartási eszközök és a falakat különböző népi tárgyak díszítik.

Zsibón élt és lelkeskedett a nemrég elhunyt Bitay Lóránd, aki erdélyi lelkész kollégáit látogatva 16-17. századi úrasztali terítőkről temperával festett másolatokat készí-

tett. A gazdag kollekción a lelkész halála után az örökösök birtokába került. Ezenkívül szenvedélyesen szerette és gyűjtötte a régi tányérokat, kancsókat, bokályokat. Gyűjteménye valószínűleg előbb-utóbb a közgyűjteményt fogja gazdagítani.

Ugyancsak a Szilágyságban gyűjtött a *Krasznán* dolgozó Căprariu Ștefan doktor. A népi tárgyi világ iránti vonzalmaként lakásán igen sok kerámia és háztartási eszköz gyűlt össze. A gyűjteményt felesége őrzi, s minden valószínűség szerint kérésre megtekinthető.

Több mint 1400 tárgyat tartalmaz a *Nagyváradon* élő Dukrét Géza földrajz tanár magángyűjteménye. Gyűjtő munkája nem korlátozódik egy bizonyos tájra. Bihar megyéből: nagyváradai, margittai, révi kancsók, bokályok, korsók gyűltek össze. Szalontáról butykok, kulacs, kalamáris. Vaskoh környékéről: Vaskohszeleste, Lehecsény, Biharkristyor román helységekből cserépedények. A szilágysomlyói, désházi, nagybányai, Máramaros medencei Iza völgy, az avasi Vámfaluból gazdag kerámia anyag került össze. De vannak cserépedények a Fekete-Körös völgyéből, Mezőtúr és Debrecen vidékéről is, valamint a régi és újkori korondi bokályok, korsók, makkfalvi, székeludvarhelyi, magyarhermányi, kézdivásárhelyi, rädäuti-i, Tg.-Jiu környéki edények. Fából készült siteri mangorlók, ülő és kerekesszék, orsók, fakulacs, ostorok, citerák, öntöttvas eszközök. Siteri, körösfői és székelvartorosok. A gyűjteményből 1993-ban kiállítást szerveztek a nagyváradai Körösvidéki múzeumban.

Nagyváradon Emődi Jánosnak és Mózes Teréznek a Körösvidéki Múzeum nyugalmazott néprajzosának van még kerámiagyűjteménye.

A Fekete-Körös völgyi *Köröstárkányon* Páll György tanár, a művelődési otthon akkori igazgatója, a '70-es évek elején egy néprajzi közgyűjtemény létrehozását kezdeményezte. A gyűjtés során igen sok érdekes bútor, hozományláda, a vetettágy párnái, takarói, népviseleti anyagok, román, magyar daróc és még sok használati tárgy került össze, melyeket a község háza egyik termében állítottak ki és nyitottak meg a látogatók számára.

Az Arad megyei *Kisiratoson* Kovács Ferenc tisztviselő (aki már 1958-ban *Iratosi kertek alatt* címmel a faluban gyűjtött népköltészet anyagból egy kiadványt jelentetett meg), a népi élet és foglalkozások mindenféle tárgyát gyűjtötte és gyűjti. Az augusztus közepi Iratosi Napok rendezvényeinek alkalmával ezekből az anyagokból kiállítást is szoktak szervezni.

De található még gyűjtemény az Aradtól délre fekvő *Majláthfalván* és a megye északi részén lévő *Újfazekasvarsadon* is.

A Bánságban a '70-es évek elején minden falu, minden iskola utasítást kapott gyűjtésre és kis helyi tárlatok megnyitására. *Nagybodófalván* Molnár Lajos az iskola igazgatója gyűjtötte az anyagot, amelyet az 1979/80-as tanévben Magyar Etelka magyar szakos tanárnő leltárilag átadott a Bánsági Múzeumnak, az anyagnak azóta nyoma veszett.

Lugoson a református lelkész feleségének Higyed Istvánnénak régi írásos kézimunka és úri hímzés gyűjteménye van.

Az Arad megyei *Kisiratoson* a nemrég elhunyt Kása Antal lelkes gyűjtőmunkája révén egy tájház született, melyet élete végéig rendben tartott, gondozott, halála után a Máltai Szeretetszolgálat vette gondozásába dr. Almási Béla vezetésével. Tatarozásra, az anyag további gondozására alapítványi támogatást várnak.

Az Érmihályfalva közelében lévő *Gálospetri*ben, Kéri Gáspár a községközpontban, Tarcsán dolgozó körorvos, a falu szülöttje örökösödés útján egy jellegzetes érmelléki ház birtokába jutott. Elhatározása alapján most kívül-belül tatarozzák az épületet,

náddal fedik át, ahogy régen volt. Mindent igyekeznek régi formájában visszaállítani, hogy az épület berendezve tájházként szerepeljen. Nagyon szép és követendő példája ez népi építészetünk és anyagi kultúránk iránti megbecsülésének.

A Szatmár megyei *Kőszegremetén* az előbbihez hasonlóan Nagy Csiha István szervezésében egy élő, alkalmasszerűen lakott tájház van berendezve. A magas alapú, utcáfronti pincebejáratú, elől és oldaltornácos épületet alapos tatarozás után régi bútorkkal, használati eszközökkel rendezték úgy be, hogy azok az ott tartózkodók számára is használhatók legyenek. Az átutazók a szomszéd vezetésével meg is látogathatják.

1993-ban a Szatmárnémeti–Nagyvárad országút menti *Mezőpetri*ben (Nagykároly-

Magyar tájház Kőszegremetén (Szatmár megye)

tól Várad felé 12 km-re) sváb tájház nyílt. A svábok '89 utáni gyors kitelepülése alkalmával sok régi használati eszköz, mezőgazdasági szerszám került elő, melyeket Nagy Mária a község mai polgármestere gyűjteni kezdett és a Polgármesteri Hivatal valamint a Szatmár megyei Múzeum anyagi támogatásával egy 1881-ben épült, üresen maradt sváb házba ill. portára helyezték el. A négy szobát, két előszobát, a konyhát, kamarát, a házzal egybe épült istállót és az udvar végében lévő csúrt régi, festett bútorkkal, varrottasokkal a szövés-fonás szerszámaival, háztartási eszközökkel, a falu történetére és a svábság megtelepedésére vonatkozó dokumentumok másolataival és fényképekkel, a melléképületeket pedig a növénytermesztés és állattenyésztés szerszámaival, kisgépeivel rendezték be. Az épületet, a szép virágos udvart egy, a múzeum által fizetett személy tartja rendben és biztosítja a láthatóságot. Mivel forgalmas út mellé esik, amint emlékkönyve is bizonyítja, gyakran van látogatója ennek a szépen rendezett portának.

A mezőpetri sváb tájház (Szatmár megye)

Végezetül összesítésként elmondhatjuk, hogy a Partium területén ismereteink szerint 16 néprajzi vagy a néprajz körébe is sorolható gyűjtemény van, melyből 7 közösségi, 9 pedig magántulajdonban van, 5 tájház, melyből 2 magánkezdeményezésre alakul ill. alakult, 1 közösségi tulajdonban van, kettőt pedig az állam karolt fel és működtet.

Jó lenne, ha a jövőben több gyűjteményről és újabb tájházak megnyitásáról számolhatnánk be.

Fazekas Lóránd

A székelyszentléleki múzeumház (Tájház)

Az ügy, a múzeum létrehozásáért indított küzdelem, hullámverése túlgűrűzött az iskolai irodalmi és néprajzi szakkör keretein, és elérték az akkori Farkaslaka község néptanácsának és pártbizottságának „felségvizeit”, amelynek jelzőtábláján egy pirosbetűs felszólítás állt: mindent a központba! Nyilván, hogy szembetaláltuk magunkat egy olyan törekvéssel, amely a szélek, a végek felszámolására törekedett. A farkaslaki származású vezetőbeosztásba emelt lokálpatrióták, kezdetben nem találták megfelelőnek a kiválasztott épületeket, csupán azért, hogy ne kelljen ellentmondjanak nyíltan, majd szakértői pozitív véleményezés után a községközpontban való bevitel feltételével fogadták el a szentléleki iskolától jövő múzeumlétesítési javaslatot. Ezzel az állásponttal helyezkedtek szembe a szentlélekiek, akik ősi előjogukhoz ragaszkodtak (a környék vallási központja a szentléleki templom volt, és az 1968-as területi átszervezéssel megszüntették a szentléleki székhelyű régi községet, amelyet beolvasztottak a kilenc falut magába foglaló Farkaslaka községbe) azzal, hogy a szentléleken felfedezett régi székely ház helyben maradjon. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy Balázsi Dénes múzeumszervező Szentléleken telepedett le, ahol általános iskola taná-

A székelyszentléleki tájház (Hargita megye)

raként kívánt dolgozni az elkövetkezendőkben is. Érthető tehát, hogy a székelyporta felállítására a helybeliek mellett állt ki.

Múzeumházunk felavatását 1977 május 9-re tettük. Hivatalosan Románia állami függetlensége kikiáltásának 100. évfordulóját kellett ünnepelni. Mi ezt jó alkalomnak találtuk arra, hogy a sanda szemmel nézett, s csak látszatra elfogadott, csupán megtúrt múzeumszervezési ügyünk teljes elismertetését elnyerjük.

Az életet vagy a benvalót, ahogy Nyikómentén a beépített telket nevezik, a szakirodalomban ismert és ma is megfigyelt udvarhelyszéki illetve felsőnyikómenti létszer épületelhelyezési hagyományt követve próbáltuk berendezni.

Kötöttkapunk, galambbúgos cserefa kapunk (Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*, 18) Malomfalváról származik. Fényképe szerepel a Malinyai könyvben.

Házunk fenyőfaszindellyel fedett, magyargerezdbe rakott, baronafából épült, tapasztos, fehérre meszelt parasztház. Hármasszobás, körornácos, zártereszes deszkázatába fűrészszel vágták a díszítő motívumaokat. Közrendű székely gazdára jellemző hajlék, mert a zselléréké, vagy a jobbágyoké, egysejtű (egyszobás), szabadpitvaros és kékre meszelt volt általában. Érdekessége a szeléléki házunknak, hogy az utca felőli első szoba: az „elsőház” itt nem a parádesház, azaz a tisztaszoba, hanem itt a „hátsóház” a tisztaszoba (vagy a vendégszoba). A lakószobák szerepcseréjét azzal magyarázhatjuk, hogy a népszaporulat a 19. század végén jóval az átlag fölötti (Székelyföldön), mert 10 gyermek felül születtek, amelyből 7-8 megért a felnőttkort. Tehát a hat hónapig tartó hideg időszakban itt élettérre, mozgástérre volt szüksége a népes családnak, ahol még 2-3 nemzedék is megfér egy fedél alatt.

A góc (cserepes azaz kandalló típusú paraszti szabadtüzelő) a nagyház ajtajától balra található. Zöldmázás, virágmintás csempéi feltehetően udvarhelyi fazakas munkák.

Házunk berendezési tárgyai között ott van a tulipántosláda, a levelesládikó, a szűszékláda, a kamarásasztal, padláda, saroktérka, tálaskendőszeget. És a textilgyűjteményből nem hiányzik a viselet, ugyanakkor a megélhetést biztosító munkaeszközök is mind-mind megtalálhatóak.

Balázsi Dénes

Erdélyi magyar tájházak

Backmadarason (Maros megye) 1990-ben elkezdett gyűjtés eredményeként az Általános Iskola egyik osztálytermében rendezték be a diákok kis múzeumukat, Albert Búzási József tanárjuk segítségével. Gyűjteményük elsősorban háztartási- és munkaeszközöket, valamint régi fényképeket tartalmaz a falu területéről. A gyűjtés célja a tárgyak megmentése, elnevezéseik megőrzése, de ugyanakkor közzététele az ifjabb nemzedék számára.

Baróton (Kovácsna megye) 1982-ben jött létre a Baróti Szabó Dávid Általános Iskola és Líceumban egy helytörténeti gyűjtemény. Létrehozója Puskás István.

A **Bogdándi** Magyar Múzeumot (Szatmár megye) 1997. június 29-én nyitották meg a közönség számára. Sipos László magyar-román szakos tanár kezdeményezésére a múzeum berendezésénél megpróbálták visszaadni az ott élő magyarság jellegzetes lakásviszonyait, figyelembe véve lakáshasználati szokásait is. A háromosztatú körtornácós épület pitvarában a falu történetét bemutató képek, dokumentumok

A Bogdándi Magyar Múzeum (Szatmár megye)

láthatók, az utcára néző tiszta szobát festett bútorok, vetettágy, viseletek töltik meg, míg a hátsó lakóházban a mindennapi élet eszközei, tárgyai kaptak helyet.

A **Csernakeresztúri Tájház** (Hunyad megye) a bukovinai székelység életvitelének, sajátos népi kultúrájának egyik legértékesebb anyagi dokumentációs gyűjteménye.

Az 1994. november 19-én felavatott Tájház, a külön jogi személyiséggel bíró Csernakeresztúri Magyar Népi Hagyományőrző Egylet tulajdona, és az Illyés Közalapítvány, a Magyar Művelődési Intézet, valamint az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület támogatásával vásárolt, és egy 1911-ben épült bukovinai székely tájjellegű házban lett berendezve.

A **Csernátoni Múzeum** (Kovácszna megye) a Csernátoni Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Tájmuzeum, Csernáton Község Múzeuma, Néprajzi Múzeum, Állandó Néprajzi Kiállítás elnevezéseket viselte fennállásának 25 éve alatt. A fenti megnevezések alatt működő múzeum a Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy) külső részlegeként, egyre jobban önállósulva működik. 1973. január 24-én nyitotta meg kapuját a múzeum, és 26-án hivatalosan is megkezdte tevékenységét a fadaragó osztály, a csernátoni alkotótábor, népfőiskolai szerepkör betöltésére vállalkozva.

A múzeum alapítói id. Haszmann Pál, valamint Haszmann Ida (szül. Cseh Ida), akik alapítólevelükkel átadták értékes magángyűjteményüket a Székely Nemzeti Múzeumnak a csernátoni részleg megalapításának céljából. E gyűjtemény, mely azóta csak gazdagodni tudott, Csernáton községből és környékéről, illetve Felsőháromszékről szerzett anyagok ölel fel.

Alsócsernátoni Néprajzi Múzeum (Kovácszna megye) – Damokos kúria

A **Csomakőrösi** Iskolában (Kovácsna megye) Knott László tanító 1960 alapított néprajzi gyűjteményt. A gyűjtemény többmint 200 tárgyat foglal magába.

Erdőfűlén (Kovácsna megye) az iskolában van elhelyezve Kolumbán Piroska nyugdíjas tanítónő magángyűjteménye, amely leginkább helytörténeti tárgyakat foglal magába. Az alapítás éve: 1965.

Az **Etéden** (Hargita megye) megalakult tájház vitathatatlanul a néhai Nagy László iskolaigazgató érdeme, aki még az ötvenes évek elején gyűjtésre buzdította az akkori tantestület tagjait. A kiállítás az ötvenes évek végén nyílt meg egyik, Nagy László tulajdonában lévő épületben. Napjainkban a tárgyak, a néhány éve megalakult Múzeum Egylet gondozásában vannak.

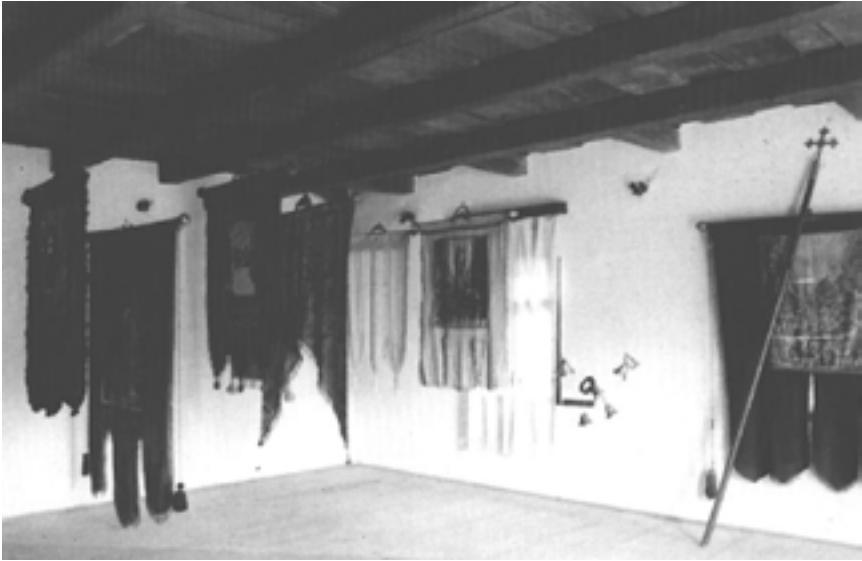
Gyimesbükkben (Bákó megye) Antal Mária nyugdíjas tanítónő hozott létre lakásának egyik szobájában egy „csángós nagyházat”, amelyben pad, láda, asztal, szék, kendőszeg, csángó vetettágy, valamint viselet egyaránt megtalálható. Mivel a gyűjtemény a tulajdonos lakásán van, a nap bármelyik órájában megtekinthető.

Homoródszentpálon (Hargita megye) is az iskolások vállalták a helyi vonatkozású népi értékek összegyűjtését, feldolgozását, rendszerezését magyartanáruk, Geréd Gábor segítségével. A több évig folyó gyűjtési munka eredményeként nemcsak néprajzi, de régészeti leletek is bekerültek az iskola tornaterméből átalakított múzeumba. A tárgyak közt famegmunkáló eszközök (fejszék, bárd, kézvonópad, mérőeszközök) a juhászati, a gabonabetakarítás, a szövés-fonás eszközkészlete (szövőszék, durgálókerek, orsók, gyapjúfésűk) egyaránt megtalálhatók. Értékes darabjai a gyűjteménynek a festett falitékák, amelyek valószínűleg a közeli Abásfalva egykori bútorfestői által készültek. Annyira nagyszámú tárgye gyűjtést gyűjtöttek össze, hogy ha lehetőség lenne rá, szinte minden foglalkozási ág tárgyait külön terembe lehetne bemutatni.

*Gyimesbükk (Bákó megye)
Antal Mária magángyűjteménye*

Kiskászonban (Kovácsna megye) Jánó Mihály kezdeményezésére új múzeumot hoztak létre, amely a Búcsújárók Emlékháza nevet viseli. Az elnevezés a falu fölötti Perkőn található kápolna két nagy ünnepére – a pünkösdi somlyói búcsújárásra, valamint a perkői kegyhely Szent István-napi búcsújára – utal. A múzeum ennek a

A kiskászoni emlékház lobogósterme (Kovácszna megye)

két jelentős búcsújáró alkalomnak állít emléket. Elsősorban az egykori búcsújárás tárgyi anyagát őrzi, de szellemi központja is szeretne lenni a búcsújárás kutatásának.

Korondon (Hargita megye) már az 1946-os esztendőben Molnos Peti Fábián bíró és Tótfalvi Erdész Antal községi főjegyző idején megkezdődött a régi tárgyak összegyűjtése, azonban múzeumházzá csupán 1977-ben lett. A tantestület lelkesebb tagjai a tanulókkal együtt egy gyűjteményt állítottak össze, amelyben régi bútorok, cserép- és faedények, kézi arató és cséplő eszközök, a kender feldolgozásához, valamint a taplófeldolgozásához szükséges szerszámok is helyet kaptak.

Az 1989-es változások után megalakult a Firtos Művelődési Egylet, amely múzeumház mindennapi gondjait azóta is viseli.

Máréfalván (Hargita megye) a Kőlik Hagyományőrző Művelődési Egyesület gondozásában, a falu Művelődési Otthon egyik termében egy századeleji falusi szobát rendeztek be. A gyűjtő munkát Kovács Piroska magyar szakos tanár kezdte el diákjával 1968-ban. Két év alatt gyűlt össze, az akkor 150 tárgyat számláló anyag. Háztartási eszközök, kender feldolgozás, a szövés-fonás eszközei, a pásztorkodás kellékei képezik a gyűjtemény anyagát, összesen ma már mintegy 800 tárgyát.

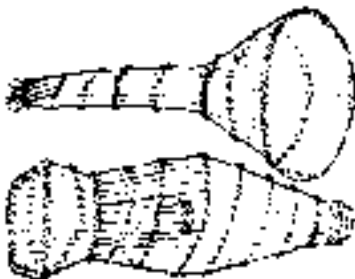
Marosvásárhelyen (Maros megye) is az 1-es Számú Általános Iskola második emeletén 1979 óta, Asztalos Enikő tanárnő vezetése alatt működik az iskolamúzeum. A gyűjtemény magyar és román mezőszégi öltözetet, nyáradmenti székely viseletet, valamint cserépedényeket, munkaeszközöket, szőtteseket foglal magába.

Oklándon (Hargita megye) 1975. szeptember 15-én nyílt meg, Beke Gyula munkálkodása eredményeképpen a múzeumház. A gyűjtemény, mely néprajzi és helytörténeti tárgyakat foglal magába, a falu Kultúrotthonának egyik termében van kiállítva.

Az **Ozsdolai** (Kovászna megye) Általános Iskola földszinti folyosó tekintheti meg az arrajáró a tanulók néprajzi gyűjteményét. Az iskolamúzeum 1972-ben Kiss Lajos és Finna Enikő munkája révén született.

Rugonfalván (Hargita megye) 1980. augusztus 7-én nyitotta meg először kapuját a múzeumház. Létrehozása a község értelmiségének valamint a Magyar Televízió munkatársának, Simomffy Katalinnak köszönhető. A közel 300 tárgyat számláló gyűjtemény a faluban lévő Bendekffy-féle bocskoros kúriában kapott helyet.

Székelyhídon (Bihar megye) Wilhelm Sándor tanár kezdeményezésére 1996-ban halászlati múzeum született meg, mely a községi tanács tulajdonában van. Az Érmellék lecsapolása 1855-1869 között kezdődött, de csak 1970-ben fejeződött be. A vidék lakosai a földművelés mellett ősidőktől űzték a halászatot. A székelyhídi múzeum bemutatja a hagyományos érmelléki halászat eszköztáráját és a település lakosságának hagyományos életformáját, kultúráját.

Vesszővarsák

Szentegyházán (Hargita megye) ifj. Haáz Sándor 1990-ben állította össze a néprajzi-helytörténeti tárgyakból álló kiállítását. A tárgyak a Múzeum Szálló folyosójában vannak elhelyezve a látogatók számára.

Szilágynagyfalu (Szilágymegye) I-VIII osztályos iskolájában 1979-től várja fiatal látogatóit egy helytörténeti kiállítás, amely régészeti és néprajzi részleget is fenntart.

A **Torockói** Múzeumot (Fehér megye) 1954-ben létesítette Györgybiró Pál tanár. A gyűjtemény ünnepi népviseletet, lakásbelsőket (bútorokat, lakástextíliát), kerámia tárgyakat, vasművészettel kapcsolatos termékeket tartalmaz. A múzeum pillanatnyilag az állam tulajdonát képezi. Naponta 9-16 óra között látogatható.

Vargyason (Kovászna megye) 1960-ban id. Sütő Béla és Tóth Pál alapították a falu néprajzi és természetrajzi kismúzeumát. A gyűjtemény Borbáth Károly Általános Iskolában van kiállítva.

Városfalván (Hargita megye) jött létre a Kis Homoród mente másik múzeuma, szintén az 1970-es évek elején. Jakab Ferenc tanító vezetésével értékes nagyszámú tárgygyűjtést gyűjtöttek össze az iskolások.

A **Zabolai** Tájháza (Kovászna megye) Pozsony Ferenc néprajzkutató alapította saját gyűjteményéből, mely elsősorban vásárlás révén és a helybeliek jelentős mennyi-

ségű meg tételű adományából született meg. A tájház a Communitas Alapítvány tulajdonát képezi.

Az 1974-ben megnyitott első kiállítás egy század elején épült földműves három szobás házában a zabolai kerámiaközpont termékeit, a falu festett hozományos ládáit,

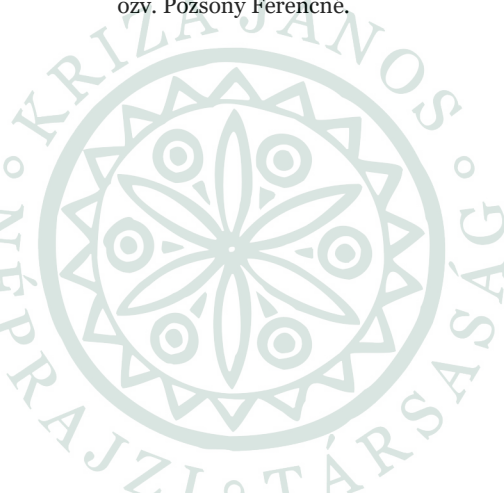

Tájház Zabolán (Kovácsna megye)

textiliáit, viseletét mutatta be.

Az Országépítő Alapítvány anyagi támogatásával 1993-ban a moldvai csángók hagyományos népművészetét (kerámiáját, textiliáit, viseletét) és életmódját bemutató újabb kiállítást tekintettek meg a látogatók.

1997-ben a Hollandiában élő Beke Éva támogatásával sikerült újra átrendezni a tájházat. Az érdeklődők jelenleg Zabola művelődéstörténeti emlékeivel, hagyományos ünnepi viseletével, az első világháború tárgyi hagyatékával, egy század eleji szobabelsősével és a faluban talált kandallócsempékkel ismerkedhetnek meg a tárgyak, dokumentum jellegű fényképek, rajzok és térképek segítségével. A gyűjtemény házigazdája özv. Pozsony Ferencné.

**TÁJHÁZAK, VIDÉKI MÚZEUMGYŰJTEMÉNYEK FEJLESZTÉSÉNEK
LEHETŐSÉGEI CÍMŰ KONFERENCIA PROGRAMJA**

Zabola, 1997. szeptember 12–14.

Péntek (szeptember 12.)

- délután megérkezés, elszállásolás
- 19.00 – 20.00 óra között vacsora
- 20.00 – 22.00 Szabó Margit tanárnő bemutatja Zabola művelődéstörténeti nevezetességeit

Szombat (szeptember 13.)

- 7.30 – 9.00: reggeli
- 10.00 – 13.00: előadások
 - Pozsony Ferenc (Kolozsvár):
Bevezető
 - Jánó Mihály (Sepsiszentgyörgy):
A Kovászna megyei Művelődési Felügyelőség vezetője köszönti a konferencia résztvevőit
 - Dr. Gazda Klára (Kolozsvár):
A kisgyűjtemények (múzeumok) működési problémái
 - Balogh Ferenc (Kolozsvár):
A népi műemlékek művelődési hasznosítása
 - Dr. Balassa M. Iván (Szentendre):
Tájházak létesítésének elméleti és gyakorlati lehetőségei
 - Dr. Lackovics Emőke (Veszprém):
A dunántúli szabadtéri múzeumok
 - Koncz Pál (Veszprém):
A vidéki tájházakban őrzött műtárgyak védelme és karbantartása
 - Sarudi Sebestyén József (Budapest):
Műemlékvédelem és tájházak Hollandiában
 - Szabó Bálint (Kolozsvár):
Transilvania Turist Alapítvány kezdeményezései
 - Fűrő Árpád (Kolozsvár):
Rehabilitációs program Torockón és Énklán
 - Benczédi Sándor (Sepsiszentgyörgy):
Építészeti és néprajzi felmérések
- 13.00 – 15.00: ebéd
- 15.00 – 19.00: előadások és megbeszélések
 - Fazekas Lóránd (Szatmárnémeti):
Pártiumi gyűjtemények
 - Albert Búzási József (Backmadaras):
A backmadarasi gyűjtemény
 - Balázs Dénes (Székelyszentlélek):
A székelyszentléleki tájház működése
 - Fülöp Lajos (Székelykeresztúr):
Múzeumházak Székelykeresztúr környékén

Szabó Judit (Kézdivásárhely):

A csíkszentdomokosi tájház

Bálint István (Csernátfalu):

19. századi házhomlokzatok díszítése Hétfaluban

- 19.00 – 20.00 vacsora
- 20.00 – 21.00 *Nyírettyű* együttes Kézdivásárhely (Ábri Béla, Csoboth Lehel és Kisgyörgy Mihály)
Zabolai táncegyüttes Szigeti László vezetésével,
baráti beszélgetés

Vasárnap (szeptember 12-14).

- 7.30 – 8.30: reggeli
- 9.00: szakmai kirándulás autóbusszal
 - a zabolai tájház, valamint református műemléktemplom megtekintése
 - a kiskászoni tájház meglátogatása, házigazda János Mihály
 - ebéd a csernáttoni múzeumban, házigazdák: Haszmann Pál és Haszmann József
- 15.00: utazás autóbusszal a kézdivásárhelyi vasútállomásra.

Ferenc Pozsony: Introducere	4
Ferenc Balogh: Valorificarea arhitecturii populare	7
Klára Gazda: Problemele muzeelor și colecțiilor particulare	9
Iván M. Balassa: Muzele sătești	14
Emőke S. Laczkovics: Muzele în aer liber din Ungaria	17
Pál Koncz: Restaurarea și conservarea obiectelor în muzele	26
Lóránd Fazekas: Colecții etnografice în Partium	31
Dénes Balázsi: Casa muzeală din Biserican	36
Muzele sătești din Transilvania	38

